

NAGY BOTOND*

Az elítéltek vagy egyéb jogcímen fogvatartottak alapvető jogait sértő elhelyezési körülmények miatti sérelemdíj iránti igények joggyakorlata

*„No matter what they take from me,
They can't take away my dignity.”¹*

/Linda Creed/

*„If you can't do the time,
Don't do the crime.”²*

/angol közmondás/

I. Bevezetés³

E dolgozat témája az elítéltek vagy egyéb jogcímen fogvatartottak alapvető jogait sértő elhelyezési körülmények miatti sérelemdíj iránti igények joggyakorlata. A vizsgálat során a 2014 és 2020 között eltelt hét év 91 ítéletét dolgoztam fel, s ezekből próbáltam átfogó tételket absztrahálni a judikatúrában követett tendenciákról. Ezt tekintem elsődleges kutatási kérdésnek is: mik azok a jellegzetes vonások, amik megjelennek a felperesi kérésekben, az alperesi ellenkérelmekben és a bírói gyakorlatban a téma kapcsán. Ennek megválaszolása azonban elkerülhetetlenül együtt jár egy másodlagos kutatási kérdés kitérésével, jelesül a magyar büntetés-végrehajtás (a továbbiakban: bv.) aktuális helyzetének feltárásával, s arra nézve megoldási javaslatok kidolgozásával. A kutatás tárgyának taglalását az elméleti alapvetések bemutatásával kezdem, szólok a dolgozat főfókuszában elhelyezkedő sérelemdíj, s az általa védett személyiségi jogok sajátosságairól. Ezt követően pontosítom a címben szereplő alanyi kört, bemutatom az irányadó normatív hátteret, illetve értekezem a magyar, s röviden az európai bv. kurrens helyzetéről, hiszen ezek adják a kutatás tárgyának alapját és keretét. Ezek után térek rá az ítéletek elemzésére – bemutatom

* Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

¹ Szabad fordításban: Nem számít, mit vesznek el tőlem, a méltóságomtól nem foszthatnak meg.

² Szabad fordításban: Ha nem tudod letölteni az időt, ne kövesd el a bűncselekményt.

³ A kutatás részben az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

a legtipikusabb felperesi és alperesi hivatkozásokat, illetve a bíróságoknak az ezekre adott reflexióit. Töreksem arra, hogy a dominánsabb és a kevésbé markáns álláspontokra is kitérjek, illetőleg ezek között magam is állást foglaljak. Végezetül említést teszek a sérelemdíj és a kártalanítás viszonyrendszeréről is. A dolgozat célkitűzése kifejezetten a magyar vonatkozások vizsgálata, s ezek alapján alkalmazandó modellek feltárása. Erre tekintettel a szakjogi összehasonlító jogi módszeren alapuló külföldi modellek bemutatása az egyes részkitűzések mentén értelmezendő. A külföldi elemek megjelölésének célja az, hogy lássuk, milyen sokféleképpen kezelik a személyiségi jogsértést és a sérelemdíjat az egyes országokban, valamint az, hogy bemutassa, milyen komoly globális problémák vannak a bv-ben.

A témaválasztás indoka egyrészt a kutatás tárgyának polgári jogi és büntetőjogi interdiszciplináris jellege, amely számomra mindig is kifejezetten érdekes határterületnek bizonyult. Másrészt magyarázatul szolgál, hogy a zsurnalisztikai körökben „börtönbiznisz” címszó alatt jelenleg is számos – sokszor minden jogi alapot nélkülöző – polémia folyik a kártalanításról, azonban a sérelemdíjas ítéleteket méltatlanul mellőzik. Pedig ezek igen nagy számban vannak jelen, s a jelentőségük vagy aktualitásuk sem csekélyebb a kártalanításhoz képest. Nóvumnak tekintem ezek feldolgozását és bemutatását, amire eddig a magyar jogirodalomban még nem került sor. Emellett reménykedem abban, hogy a dolgozat segíti a témában való eligazodást, a helyes jogelméleti alapok bemutatását – eloszlat egy-két kételyt, vagy épp megerősít néhány felvetést, esetleg új gondolatokat serkent. Ennek érdekében magam is igyekszem majd javaslattal élni az esetleges problémás elemek orvoslását illetően.

II. Elméleti megalapozás, fogalmi keretek

1. A személyiségi jogok

A személyiség külső határainak jogi védelmét szolgáló⁴ személyiségi jog fogalmának meghatározása szinte lehetetlennek tűnő feladat, hiszen míg a személy, a személyiség statikus,⁵ oszthatatlan és egységes, addig a személyiségi jogok köre dinamikusan változik, bővül, így mindig az adott szociológiai, kultúrtörténeti valóságba ágyazva kell vizsgálni. E folyamatos modifikáció mögöttes indoka, hogy a társadalom, a tudomány és modern világunkban a technika előrehaladtával korábban nem látott személyiségi jogok és szabadságjogok alakulnak ki.⁶ Jelen jogi környezetben a személyiségi jog mint

⁴ BALÁS P. ELEMÉR: *Személyiségi jog*. In: Szladits Károly (szerk.): *Magyar Magánjog I. Általános rész. Személyi jog*. Grill, Budapest, 1941. 625. p.

⁵ Statikus a személyiség abból a szempontból, hogy örökérvényű, léte és jelentősége állandó. Ugyanakkor már ezt illetően is megjelenik egy dinamika, hiszen ahogyan azt Balás P. Elemér megfogalmazta: „*A személyiség eleven folyam, mely sohasem áll meg és a saját medrében halad a külső világnak más lényegű tárgyai közt.*” Folyam, tehát állandóan változik (ez a személyiség dinamikája), de soha meg nem áll, s a külső tényezőktől függetlenül, saját útján halad (ez a személyiség statikája) – lásd: BALÁS P. 1941, 625. p.

⁶ LÁBADY TAMÁS: *A magánélet alkotmányos védelme (A házasság és a család védelme, a magánszférához való jog)*. Acta Humana 1995/18-19. 74–86. pp.

kifejezés utal egyrészt a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 2:42. § (1) bekezdésben meghatározott generálklauzulára. Ennek az univerzális jellegnek a lényege abban rejlik, hogy a Ptk-ban nem nevesített személyiségi jogi vonatkozások is védelmet nyernek általa.⁷ A Ptk. emellett általános személyiségi jogként védelmezi az anyajognak számító emberi méltóságot is, amikor megfogalmazza, miszerint: „Az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok e törvény védelme alatt állnak.”⁸ E szakaszhelynek kiemelt jelentősége van a sérelmes elhelyezési körülmények kapcsán, hiszen az emberi méltóság megsértése esetén elsősorban ez a rendelkezés nyitja meg a polgári jogi jogkövetkezmények kapuját. Ezekkel a szabályokkal a Ptk. mindenki számára biztosítja a személyiségi jogok oltalmát.⁹

Másrészt ezen absztrakt megfogalmazás mellett a személyiségi jogok a személyiség tipikus külső megnyilvánulásaival összhangban *exemplifikatív* jelleggel, nevesítve is kodifikálásra kerültek¹⁰ a Ptk. 2:43. §-ban. Ha egységes fogalmat kellene adni e jogoknak, akkor a számos meghatározás közül általánosságára és rövidségére tekintettel az a leginkább találó, miszerint „a személyiségi jog az ember értékminőségének kifejeződése”,¹¹ a személyiségnek mint értéknek a védendő manifesztuma.

2. A sérelemdíj

A sérelemdíj egyrészt a személyiségi jogok megsértésének hatékony,¹² pénzbeli elégtétellel történő közvetett kompenzációs eszköze, másrészt magánjogi büntetés.¹³ A közvetett kompenzáció mint relatív, de arányos balanszírozás igen sokféle eredményre vezethet: nyújthat örömet, békés belső harmóniát és számtalan más jóvátételt is.¹⁴ A magánjogi büntetés¹⁵ pedig preventív,¹⁶ elégtétel jelleggel bír.¹⁷ Más megfogalmazásban a személyi-

⁷ FÉZER TAMÁS: *Személyiségi jogok*. In: Osztovits András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. I. k. Opten, Budapest, 2014. 255. p.

⁸ Ptk. 2:42. § (2)

⁹ SZALMA JÓZSEF: *Sérelemdíj és a személyiségi jogok megsértésének magánjogi szankciói az európai és a magyar jogban*. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum 2018. (21) 89. p.

¹⁰ GÖRÖG MÁRTA: *Gondolatok a személyiség magánjogi védelme körében*. In: MENYHÁRD ATTILA – GÁRDOS-OROSZ FRUZSINA (szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 100. p.

¹¹ VIZKELETI ÉDIT: *A sérelemdíj elméleti és gyakorlati kérdései*. In: Görög Márta – Menyhárd Attila – Koltay András (szerk.): *A személyiség és védelme (Az Alaptörvény VI. cikkelyének érvényesülése a magyar jogrendszerben)*. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 341. p.

¹² LÁBADY TAMÁS: *Sérelemdíj versus nem vagyoni kártérítés*. Állam- és Jogtudomány 2016/1. (57) 41. p.

¹³ Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez.

¹⁴ LÁBADY 2016, 42.

¹⁵ Többek között a lengyel magánjogászok kinyilvánították, hogy e büntetőrendeltetés legfeljebb másodlagos lehet a kompenzációs célhoz képest. Sőt, egyes jogtudósok arra a következtetésre jutnak, hogy a büntetés nem is önálló funkció, legfeljebb a kompenzáció mellékterméke – lásd: LUDWICHOWSKA-REDO, KATARZYNA: *Basic Questions of Tort Law from a Polish Perspective*. In: Helmut Koziol (ed.): *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*. Jan Sramek Verlag, Wien, 2015. 188. p.

¹⁶ Skandináviában e rendeltetés létét tagadják. A norvégok szerint a pénzbeli büntetésnek nem lehet visszatartó ereje. A jogalanyok szerintük nem azért nem okoznak másoknak sérelmet, mert tartanak a magánjog büntetésétől. A hátrányokozástól való tartózkodásnak szerintük sokkal inkább altruisztikus, erkölcsi okai vannak –

ségi jogsérelmek, az elveszett életörömök nem egynemű eszközökkel való orvoslásának önálló jogintézménye.¹⁸ E jogsérelmeket, a nem vagyoni károkat¹⁹ az eszmeiség jellemzi,²⁰ azaz összecszerúségük egzakt módon nem megjelölhető, az eset összes körülményeinek függvénye.²¹ A pénzbeli meghatározás problematikája abból fakad, hogy az egyes személyiségi jogi vonatkozások sérelmének nincs piaci értéke, így azt megtéríteni sem lehet, legfeljebb kellő módon kompenzálni.²² A nem vagyoni károk kiindulópontja tehát ténylegesen nem a klasszikus értelemben vett materiális kár, hanem a személyiségsérelem. Azonban ez a distinkció nem szabja gátját annak, hogy az ilyen jellegű sérelmeket vagyoni reparációval igyekezzen a jog kompenzálni, ennek eszköze a sérelemdíj. Összefoglalva érdekes sajátossága a sérelemdíjnak, hogy egy eredendően nem vagyoni hátrányt törekszik vagyoni eszközökkel kompenzálni, amely transzformációs felfogás mögött feltehetőleg az *in integrum restitutio* sajátos, a modern utilitarista világra jellemző szándéka állhat. Ez a személyiségi jogok megsértése esetén épp a jogsérelem jellegéből fakadóan azonban pontosan sosem érhető el,²³ hiszen a személyiség mint érték jelenik meg, ennek sérelmét pedig vagyoni eszközökkel mint érdekekkel orvosolni ténylegesen lehetetlen.²⁴

A magyar sérelemdíj jogintézménye kontinentális germán gyökerekkel bír, a fájdalomdíjból (német *Schmerzensgeld*, osztrák *Schmerzensgeld*) ered. A német fájdalomdíj a sérelemdíjhoz hasonlóan az immateriális sérelmek orvoslásának eszköze.²⁵ Megítélésének kettős feltétele, hogy a személyiséget ért sérelem súlyos²⁶ és máshogy nem nyerhet megfelelő orvoslást.²⁷ A sérelemdíjjal összefüggésben az a kritérium, hogy a sérelem nem lehet bagatell a hazai jogban is megjelenik, a szubszidiárius jelleg azonban nem. A német fájdalomdíjhoz a BGH 1955-ben két funkciót rendelt: a kompenzatorikus kiegyenlítést és az elégtételt.²⁸ Az általános személyiségi jogi sérelmek kapcsán azonban paradigmaváltás állt be annyiban, hogy a BGH 1994-es Caroline von Monaco I döntésében a pénzbeli kom-

lásd: ASKELAND, BJARTE: *Basic Questions of Tort Law from a Norwegian Perspective*. In: Helmut Koziol (ed.): *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*. Jan Sramek Verlag, Wien, 2015. 115. p.

¹⁷ LÁBADY 2016, 42.

¹⁸ Legfelsőbb Bíróság Mfv.I. 10.782/2003/4. (EBH 2003. 974.).

¹⁹ A nemzetközi jogirodalom követendő példának tartja azt, hogy a magyar jogrendszerben a nem vagyonhoz tapadó károk a személyiségi jogsérelmekre épülnek. Összehasonlító módszertannal az állapítható meg, hogy ez a relatíve egyértelmű meghatározás ritka, más jogrendszerekben a nem vagyoni károk köre tágabb, a határai nem ilyen élesek – lásd: KOZIOL, HELMUT: *Comparative Conclusions*. In: Helmut Koziol (ed.): *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*. Jan Sramek Verlag, Wien, 2015. 770. p.

²⁰ SZALMA 2018, 12. p.

²¹ Ptk. 2:52. § (3).

²² BOYTHA GYÖRGY: *A személyiségi jogok megsértésének vagyoni szankcionálása*. Polgári Jogi Kodifikáció 2003/1. 3–6. pp.

²³ Ennek ellenére a francia jogban például kifejezetten megjelenik a sérelem és a kompenzáció egyenlősége (*équivalence entre dommage et réparation*) mint alapelv, ez a *principe de la réparation intégrale*, azaz a teljes reparáció elve. A francia Semmitőszék (*Cour de Cassation*) azonban többször hangsúlyozta, hogy ez nem jelent egzakt egyezőséget, a magánjog célja nem a pontos, hanem a lehető legpontosabb helyreállítás – lásd: MORÉTEAU, OLIVIER: *Basic Questions of Tort Law from a French Perspective*. In: Helmut Koziol (ed.): *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*. Jan Sramek Verlag, Wien, 2015. 86. p.

²⁴ GÖRÖG 2016, 107. p.

²⁵ § 847 *Bürgerliches Gesetzbuch* (német Ptk.).

²⁶ Lásd a *Bundesgerichtshof* (német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság, a továbbiakban: BGH) BGHZ 35, 363, 368; BGH NJW 1970, 1077; 1971, 698, 699 döntéseit.

²⁷ BGH NJW 1970, 1077; 1971, 698, 699; 1979, 104.

²⁸ BGHZ 18, 149.

penzációs igény (*Geldentschädigungsanspruch*) talajára helyezkedve megállapította az elégtétel jelleg háttérbe szorulását, s a preventív rendeltetés megjelenését.²⁹ Az osztrák fájdalomdíj kapcsán szintén megállapítható, hogy az nem büntetés, s nem is bírság,³⁰ hanem a sérelemből fakadó hátrányért fizetendő előny.³¹ E fájdalomdíj is akkor jár, ha nem vagyoni károkat kell kompenzálni, amelyek a mai értelemben véve a személyiségi jogsértésből (*Persönlichkeitsverletzung*) fakadnak. Korábban az osztrák fájdalomdíj a testi sérelmekért,³² az ezek által okozott hátrányokért járt, azonban a joggyakorlat később szakított e felfogással, s a szellemi-lelki fájdalmakra is kiterjesztette a *Schmerzensgeld* alkalmazási körét.³³

3. Alanyi kör: az elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak

E dolgozat fókuszra specifikus személyekre terjed ki: az elítéltekre és az egyéb jogcímen fogvatartottakra. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) megfogalmazása szerint az elítélt az a terhelt, akivel szemben jogerős ügydöntő határozattal büntetést, megrovást, próbára bocsátást, jóvátételi munkát vagy javítóintézetni nevelést szabtak ki, illetve alkalmaztak.³⁴ Ugyanakkor az elhelyezési körülmények kapcsán több elítélti kategória sem értelmezhető, hiszen közülük nem mindegyik jár szabadságvesztéssel. Ennélfogva a nem szabadságelvonó büntetéssel sújtott, megrovásban részesített, próbára bocsátott, jóvátételi munkára kötelezett személyek nem tartoznak e dolgozat alanyi körébe. Ugyanígy kívül esik e csoporton az, akivel szemben javítóintézetni nevelést alkalmaztak, mert bár ez az intézkedés elvonja a terhelt szabadságát, mindazonáltal nem büntetésben fogatosítják. Az ő elhelyezési körülményeik taglalása a kutatás kereteit szétfejténé, így – függetlenül attól, hogy a téma vizsgálatra érdemes – jelen dolgozat nem érinti ezt a kérdéskört. Következésképp, ahol e dolgozat elítéltet említ, ott azokat a terhelteket nevesíti, akikkel szemben szabadságvesztés-büntetést vagy elzárást szabtak ki, illetve a 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) logikájának megfelelően azokat is, akiknek közérdekű munka büntetését³⁵ vagy pénzbüntetését³⁶ szabadságvesztésre változtatták át.

Az egyéb jogcímen fogvatartottak definícióját a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv.tv.) határozza meg. E jogszabály szerint az említett személyi kategóriába a kényszergyógykezeltek, a kényszerintézkedés hatálya alatt álló személyek, a rendbírság helyébe lépő elzárásra kötelezett személyek és a szabálysértési elzárásra kötelezett elkövetők esnek.³⁷ Azonban itt is pontosítást igényel a meghatározás,

²⁹ BGHZ 128, 1 = NJW 1995, 861.

³⁰ APATHY, PETER: *Kommentar zum EKHG. Eisenbahn- und Kraftfahrzeughaftpflichtgesetz*. Springer, Wien, 1992. 220. p.

³¹ STRASSER, RUDOLF: *Der immaterielle Schaden im österreichischen Recht*. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1964. 107. p.

³² § 1325 *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (osztrák Ptk.).

³³ ZRS Wien am 5. Mai. 1993, 45 R 216/93.

³⁴ Be. 38. § (2).

³⁵ Btk. 48. § (1) és 49. §.

³⁶ Btk. 51. § (1).

³⁷ Bv.tv. 3. § 4.

mivel a kényszerintézkedések a Be. rendszere szerint³⁸ a személyi szabadságot érintőek mellett lehetnek vagyont érintőek is. Ez utóbbi kategória alatt állók értelemszerűen nem képezik jelen dolgotat tárgyát. Sőt, a személyi szabadságot érintő kényszerintézkedések sem járnak minden esetben a személyi szabadság teljes elvonásával, így akiket pusztán a szabadságot korlátozó – jelesül a távortartás és a bűnügyi felügyelet – sújtanak, ugyancsak kívül esnek a releváns személyi körön. Megmaradtak tehát a kényszerintézkedés hatálya alatt állók közül azok, akikkel szemben őrizetet, letartóztatást vagy előzetes kényszergyógykezelést foganatosítottak.

A fentiekben kifejtetteknek megfelelően egy, a felhasznált jogszabályok által meghatározott definícióktól némiképpen eltérő személyi kör látszik kirajzolódni. Ez azonban megfeleltethető a 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet 1. § b. pontjában körülírt fogvatartott-fogalomnak, így a továbbiakban ezt kell érteni e dolgotat alanyi körén. Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban magam is fogvatartottként hivatkozom a fenti személyi csoportra.

III. A fogva tartás alapvetései és aktuális körülményei

1. Jogszabályi környezet

Bár jelen dolgotat vizsgálódásának főfókuszja a sérelemdíjra való tekintettel polgári jogi, ugyanakkor a téma kiindulópontja egy büntetőjogi, pontosabban bv. állapot, amely így nem maradhat adekvát bemutatás nélkül. Ma már koncepcionális alaptétel, hogy a szabadságvesztés-büntetés pönális jellegét épp az emberi lét egyik legnagyobb értékének, a személyi szabadságnak az elvonása jelenti, azonban e szankció foganatosítása során is biztosítani kell az elítéltek alapvető jogainak érvényre jutását.³⁹ Ezt az elvet nemzetközi szinten *in abstracto*, mindenkire nézve általánosan deklarálja az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 5. cikke és az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: EJEE) 3. cikke. Az ezekben foglalt alapvető jogok – amelyek minden embert mindenkor, azaz a szabadságvesztés ideje alatt is megilletnek – megsértése a nemzetközi jogba ütközik.⁴⁰ Európai szinten további minimumszabályokat *in concreto*, a fogvatartottakra specifikusan tartalmaz egyebek mellett az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által elfogadott Európai Börtön szabályokról szóló R/2006/2 ajánlás. Ez alapvető szinten rögzíti, hogy miként kell viszonyulnia az államoknak a fogvatartottak alapvető jogaihoz.

Ugyanezen elv szerepel magyar vonatkozásban az előzőekkel szinte textuális egyezéséggel *in abstracto* az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében. Ezen alaptétel *in concreto* is megjelenik a magyar jogban, amikor a Bv.tv. a preambulumban deklarálja,

³⁸ Be. nyolcadik rész, XLIII. fejezet.

³⁹ FARKAS DIÁNA: *Magánélethez való jog a büntetés-végrehajtásban*. In: Görög Márta – Menyhárd Attila – Koltay András (szerk.): *A személyiség és védelme (Az Alaptörvény VI. cikkelyének érvényesülése a magyar jogrendszerben)*. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 83. p.

⁴⁰ FARKAS 2017, 84.

miszerint „az Országgyűlés az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak védelme, kiemelten az elítéltek és az egyéb jogcímen fogvatartottak emberi méltóságának a tiszteletben tartása érdekében, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmának és az egyenlő bánásmód követelményének érvényesülése céljából”⁴¹ alkotta a törvényt. A törvény az alapvető jogok megsértéséről szóló alcím alatt a 10/A. §-ban részletezi, hogy mik tartoznak a sérelmes elhelyezési körülmények közé, amik e téma gerincét adják. Első helyen említi, s a megfogalmazásból fakadóan a többi problematikus tényező⁴² kiváltó okának tekinti az előírt léttér biztosításának hiányát. Így – mintegy *primus inter pares* jelleggel – a jogalkotó *expressis verbis* deklarálta is ennek fontosságát. A törvényhozó hatalom mellett a jogirodalom⁴³ is osztja azt a véleményt, hogy a bv-ben a sérelmes tényezők többsége elsősorban a túlszűfolttságból ered. Következésképpen – és egyéb, a későbbiekben kifejtett érvek miatt – e dolgot is a túlszűfolttságra helyezi a hangsúlyt.

Felvetődik azonban a kérdés, hogy mi az léttérnek az a mértéke, amiről megállapítható, hogy nem sérti az emberi méltóságot, s így a személyiségi jogokat. Erre a kérdésre 2014. december 31-ig a 6/1996. (VII.12.) IM rendelet, azt követően pedig a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet ad választ. A már hatályát veszített normának a 12/2010. (XI. 9.) KIM rendelet 3. § (1) bekezdésével módosított verziója szerint „a zárkában (lakóhelyiségben) elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltre lehetőleg hat köbméter légtér, és lehetőség szerint a férfi elítéltek esetén három négyzetméter, a fiatakorúak, illetve a női elítéltek esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson.”⁴⁴ Míg a korábbi rendelet még nem tartalmaz specifikus szabályokat az előzetes letartóztatottakra, addig a későbbi jogszabály már lehetőleg 10 m³ légtér és 6 m² mozgástér ír elő.⁴⁵ A 2015. január 1-jével hatályba lépő jogszabály szerint a zárkában elhelyezhető létszámot elítéltek esetén úgy kell meghatározni, hogy személyenként lehetőleg 6 m³ légtér, és férfi elítélt esetén legalább 3 m², női elítélt és fiatakorú esetén 3,5 m² mozgástér jusson.⁴⁶ Ezen rendelkezéseken mind az előzetes letartóztatottakat, mind az elítélteket illetően a 6/2015. (III. 30.) IM rendelet 2015. április 1-jei hatállyal módosított akképpen, hogy a normaszövegből kikerült a lehetőleg szó, így a rendelkezések már textuálisan sem pusztán célként, hanem *strict* szabályokként jelentek meg. Emellett az elítélteket illetően a 24/2016. (XII. 23.) IM rendelet 2017. január 1-jei hatállyal megfogalmazta, miszerint: „minden elítéltre [...] egyéni elhelyezés esetén legalább hat, közösen elhelyezett elítéltek esetén személyenként legalább négy négyzetméter léttér jusson.”⁴⁷ Ezzel tehát 2017. január 1-jétől megszűnt a nemek közötti differenciálás tekintetben, illetve nőtt a kötelezően előírt tér nagysága is. Ezzel szemben az előzetes

⁴¹ Bv.tv. preambulumban.

⁴² Nem taxatív jelleggel nevesíti a törvényhozó az illemhely elkülönítésének a hiányát, az inadekvát szellőztetést, világítást, fűtést, illetőleg rovarirtást. A példálózó felsorolás okán felmerülhet még az élelmezés vagy az orvosi szolgáltatások elégtelen volta, valamint a rossz higiénias viszonyok is. Ebből fakadóan elsősorban ezeket, illetve az ezeket kiváltó túlszűfolttságot tekinti a jogalkotó az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülménynek.

⁴³ JUHÁSZ ZSUZSANNA: *(Túl)szűfolttság és börtönügy*. Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Acta Juridica et Politica 2018/2. (8) 165–179. pp.

⁴⁴ 6/1996. (VII.12.) IM rendelet 137. § (1).

⁴⁵ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 186. § (2) (közlönyállapot).

⁴⁶ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121. § (1) (közlönyállapot).

⁴⁷ 24/2016. (XII. 23.) IM rendelet 28. §.

letartóztatottakra irányozott egységek nem változtak. Fontos – az előzőtől eltérő, csökkentő hatású – módosítás érinti azonban a 24/2016. (XII. 23.) IM rendelet hatályba lépéséig élő azon szabályt, miszerint a mozgástér meghatározásakor a berendezési és felszerelési tárgyak által elfoglalt területet figyelmen kívül kellett hagyni.⁴⁸ Ehhez képest 2017. január 1-jétől ugyanis a módosított 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet szerint az élettér kiszámításakor már csak a szaniterblokkra nem kell tekintettel lenni.⁴⁹ Ez a distinkció magában a jogszabályok szóhasználatában is megjelenik, hiszen korábban mozgástérről, a jelenleg hatályos norma szerint élettérről rendelkeznek.⁵⁰

Azt azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a mérőszámok nem egy komfortos állapotot szabályoznak, hanem azokat a körülményeket, amik még éppen nem sértik az emberi méltóságot, s ennél fogva a személyiségi jogokat. Jól mutatja ezt, hogy a CPT – az Európa Tanács által létrehozott Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottság – állásfoglalása szerint az ideális tér 9-10 m²-t jelentene személyenként. A szakirodalom azonban egyetért abban, hogy ezek illuzórikus számok, a valóságban kivitelezhetetlenek, s maga a CPT is a 4-6 m²-t irányozza elő⁵¹ minimumszabályként.⁵² Ezek tehát azon szabályok, amelyek a személyiségi jog-sértés meg- vagy meg nem állapítása során alapul szolgálnak a bíróságok számára.

2. Börtönkörülmények Magyarországon

A fent vázoltak tükrében fontos megvizsgálni a Magyarországra jellemző körülményeket, hiszen ismeretes, hogy – sajnálatos módon – a jogszabályi háttér és a tényszerű valóság nincs feltétlen mindig összhangban. A magyar fogvatartotti létszám alakulását a sérelemdíj szempontjából releváns időszakra a következő táblázat mutatja.⁵³

1. sz. táblázat

<i>Fogvatartottak száma Magyarországon (fő)</i>				
2014	2015	2016	2017	2018
18 227	17 771	18 023	17 944	17 251

⁴⁸ 6/1996. (VII.12.) IM rendelet 137. § (2) és 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121. § (2) (2016. december 31-ig).

⁴⁹ 24/2016. (XII. 23.) IM rendelet 28. § és 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121. § (1) (2017. január 1-től).

⁵⁰ Egyes szerzők szerint ez a megkülönböztetés a magyar bv. intézetek helyzetéről nemzetközi vonatkozásban alkotott képet illetően fordítási hibák miatt zavart okozott – lásd: JUHÁSZ ANDREA ÉRIKA: *A kínzás, az embertelen, a megalázó bánásmód tilalma a fogvatartottakkal szemben*. PhD értekezés, Szeged, 2016. 148. p.

⁵¹ CPT: *Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards*. Strasbourg, 2015. CPT/Inf (2015). 1–4. pp.

⁵² Az Emberi Jogok Európai Bírósága számára is ez a mérték szolgál iránymutatásként.

⁵³ Saját szerkesztés a Börtönstatisztikai szemle, 2015/2. szám. 1. ábra. 4.; Börtönstatisztikai szemle, 2019/1. szám. 1. táblázat, 4. alapján.

Ez azonban még nem annyira informatív,⁵⁴ mint a telítettség mutató – a börtönférőhelyek és a fogvatartottak százalékos viszonyzáma –, amelyről képet a következő táblázat ad:⁵⁵

2. sz. táblázat

<i>Telítettség mutató Magyarországon (%)</i>				
2014	2015	2016	2017	2018
141	135	131	129	113

Látható, hogy az arány folyamatosan csökkenő tendenciát mutat, ami egyértelműen pozitív változás és komoly eredmény. Ennek egyik kiváltó oka, hogy 2015-ben egy relatíve nagyszabású, 900 férőhelyes bővítés került végrehajtásra.⁵⁶ Ilyen jellegű beruházásokat egyébiránt azóta is többször megvalósítottak. Ugyanakkor látni kell, hogy az arányszám még mindig bőven száz százalék felett van, azaz a túltelítettség kérdése ma is igen aktuális.⁵⁷

3. Börtönkörülmények a nemzetközi szinten

A magyar adatokat akkor lehet igazán értékelni, ha összehasonlító módszerrel szemügyre vesszük a nemzetközi trendeket. Törekedtem arra, hogy a legfrissebb adatokat⁵⁸ mérjem egymáshoz, lévén így lehet a legakkurátusabb képet kapni az internacionális tendenciákról. A legutóbbi, 2019. december 31-i adat szerint Magyarországon a túlszűfolt-ság aránya 110,1%-os.⁵⁹ Láthatjuk, hogy ez ismét javuló irányvonalat tükröz, ami mindenképpen öröndetes.

⁵⁴ Valamelyest pozitív tendenciát azonban már jelez a csökkenés. Különösen igaz ez akkor, ha tekintettel vagyunk a világméretű trendekre. A globális börtönépeesség ugyanis több, mint húsz százalékkal, nyolcóról tizenegy millióra nőtt 2002 és 2018 között – lásd: PENAL REFORM INTERNATIONAL: *Global Prison Trends 2020 Second Edition*. 4. <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2020/05/Global-Prison-Trends-2020-Penal-Reform-International-Second-Edition.pdf> (2020. 10. 29.)

⁵⁵ Saját szerkesztés a Börtönstatisztikai szemle 2015/1. 2. ábra, 8.; Börtönstatisztikai szemle 2017/1. 2. ábra, 6.; Börtönstatisztikai szemle 2019/1. 5. táblázat, 7. alapján

⁵⁶ FARKAS 2017, 94.

⁵⁷ Ez nemcsak Magyarország esetén igaz. 124 országban vannak a maximális kapacitást meghaladó telítettség mutatókkal működő börtönök. Látható tehát, hogy a probléma globális és óriási károkat okoz a fogvatartottaknak és a szabad társadalomnak egyaránt – lásd: PENAL REFORM INTERNATIONAL: *Global Prison Trends 2020 Second Edition*. 4. <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2020/05/Global-Prison-Trends-2020-Penal-Reform-International-Second-Edition.pdf> (2020. 10. 29.)

⁵⁸ A magyar egységeket ezen alpont alatt azért nem a Börtönstatisztikai szemléből merítettem, mivel a 2020-as számában a korábbi kiadásoktól eltérő adatok szerepelnek. Ez okból, s az eltérő forrásokra tekintettel nem jelenítettem meg a 2019. évi százalékot a III.2. alpont táblázataiban.

⁵⁹ <https://www.prisonstudies.org/country/hungary> (2020. 08. 05.)

Ugyanakkor a nyugat-európai mérőszámokat sajnos még ez az érték is meghaladja. Nem éri el a magyar zsúfoltsági szintet sem Anglia és Wales 2020. június 26-i 105,3%-os adata,⁶⁰ sem Franciaország 2020. április 1-jei 106,8%-os mérőszáma,⁶¹ s főleg nem Németország 2020. márciusi 81,3%-os arányszáma.⁶²

Nem jobb a helyzet akkor sem, ha Dél-Európa országait vesszük górcső alá. A 2018. december 31-i spanyol 80%,⁶³ a 2020. július 1-jei portugál 83,9%⁶⁴ vagy a 2020. június 30-i olasz 106,1%⁶⁵ is számottevően jobb a magyar körülményeknél. E térségben hazánk Görögországhoz képest tudott jobb viszonyszámokat felmutatni, ott 2020. június 1-jén 113,8%-os volt a túlszűfolttség.⁶⁶

Ha – többek között – a börtönkörülményeiről és a pozitív bűnügyi statisztikáikról híres skandináv államokat vizsgáljuk, ezek fényében a magyar helyzet inkább lesújtó képet mutat. Norvégia 2020. február 7-i 87,7%-a,⁶⁷ Svédország 2018. október 1-jei 96,5%-a,⁶⁸ Dánia 2020. február 1-jei 102,7%-a⁶⁹ vagy a skandináv térséget tágan értelmezve Izland 2018. szeptember 1-jei 76,2%-a⁷⁰ is messze hazánk mérőszámai alatt marad.

Nem fest pozitívabb képet a magyar viszonyokról a saját térségünkkel való összehasonlítás sem. A 2020. július 1-jei szlovák 91,2%,⁷¹ a 2020. június 30-i lengyel 86%,⁷² a 2019. január 1-jei horvát 80%,⁷³ a 2020. február 1-jei osztrák 95,7%, de még az Európai Unión kívüli Szerbia 2019. január 1-jei 105,3%-os⁷⁴ adata is jobb a mienknél. Hazánk a térségben Románia 2020. május 26-i 110,1%-ával⁷⁵ mutat pontosan azonos mérőszámokat.

Látható tehát, hogy bármennyire is tükröznek javuló tendenciát hazánk telítettségi arányszámai, a tudatosan sokféle régióból válogatott európai országok többségétől így is elmaradunk e tekintetben. Ez is alátámasztja a téma vizsgálatának indokoltságát, s előrevetíti a problémás vonásokat – nemcsak az alapvető jogok szempontjából, hanem az országnak a nemzetközi térben betöltött helyét illetően is. Álljon itt egy, a fenti adatokat szerezeltető összehasonlító táblázat⁷⁶ a könnyebb áttekinthetőség érdekében:

⁶⁰ <https://www.prisonstudies.org/country/united-kingdom-england-wales> (2020. 08. 05.)

⁶¹ <https://www.prisonstudies.org/country/france> (2020. 08. 05.)

⁶² <https://www.prisonstudies.org/country/germany> (2020. 08. 05.)

⁶³ <https://www.prisonstudies.org/country/spain> (2020. 08. 05.)

⁶⁴ <https://www.prisonstudies.org/country/portugal> (2020. 08. 05.)

⁶⁵ <https://www.prisonstudies.org/country/italy> (2020. 08. 05.)

⁶⁶ <https://www.prisonstudies.org/country/greece> (2020. 08. 05.)

⁶⁷ <https://www.prisonstudies.org/country/norway> (2020. 08. 05.)

⁶⁸ <https://www.prisonstudies.org/country/sweden> (2020. 08. 05.)

⁶⁹ <https://www.prisonstudies.org/country/denmark> (2020. 08. 05.)

⁷⁰ <https://www.prisonstudies.org/country/iceland> (2020. 08. 05.)

⁷¹ <https://www.prisonstudies.org/country/slovakia> (2020. 08. 05.)

⁷² <https://www.prisonstudies.org/country/poland> (2020. 08. 05.)

⁷³ <https://www.prisonstudies.org/country/croatia> (2020. 08. 05.)

⁷⁴ <https://www.prisonstudies.org/country/serbia> (2020. 08. 05.)

⁷⁵ <https://www.prisonstudies.org/country/romania> (2020. 08. 05.)

⁷⁶ Saját szerkesztés a *World Prison Brief* alapján: <https://www.prisonstudies.org/map/europe> (2020. 08. 05.)

3. sz. táblázat

<i>Telítettségi mutató Európában 2018 és 2020 között (%)</i>								
Magyarország	Anglia, Wales	Franciaország	Németország	Spanyolország	Portugália	Olaszország	Görögország	Norvégia
110,1	105,3	106,8	81,3	80	83,9	106,1	113,8	87,7
Svédország	Dánia	Izland	Szlovákia	Lengyelország	Horvátország	Ausztria	Szerbia	Románia
96,5	102,7	76,2	91,2	86	80	95,7	105,3	110,1

IV. Joggyakorlat elemzése

Az előbbieken vázoltak tükrében érdemes sort keríteni a dolgozat gerincét adva a téma szempontjából releváns joggyakorlat bemutatására. Előzetesen elmondható, hogy a vizsgálat fókuszába eső ítéletek sokszínűek, bizonyos értelemben széttartóak, azonban felfedezhetők bennük nagyon is tipikus közös vonások. A továbbiakban ezen ismervek bemutatására teszünk kísérletet.

1. A felperesi keresetek

A felperesi kereseti kérelmek többsége arra irányul, hogy a bíróság egyrészt állapítsa meg az alperesi bv. intézet által megvalósított jogsértést, továbbá ítéljen meg a felperes részére sérelemdíjat. Egyes kérelmekben azonban – rendkívül ritkán – megjelennek egyéb jogkövetkezmények is. Ilyen például a magánlevél útján történő elégtételadásra kötelezés⁷⁷ vagy a bocsánatkérés.⁷⁸ Azaz a vizsgált keresetek tanúsága szerint a felperesek alapvetően nem érvényesítenek a Ptk. 2:51. §-ban meghatározott felróhatóságtól független szankciókra irányuló igényt az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények kapcsán. Érdemes kiemelni, hogy az elhelyezési körülmények némelyikét – például a túlszűfolttságot – illetően néhány objektív jogkövetkezmény teljesen értelmezhetetlen. Példaként lehet említeni a jogsértés abbahagyását, az alperes eltiltását a további jogsértéstől, a sérelmes helyzet megszüntetését, az irreverzibilitásra tekintettel a jogsértés előtti állapot helyreállítását. Persze vannak olyan, az elhelyezési körülmények kapcsán felmerülő esetleges problémák is, ahol e fent említett jogkövetkezmények értelmet nyerhetnek. Ilyen például, ha a fogvatartottat minden ok nélkül a lakóhelyétől legtávolabbi bv. intézetben helyezik el. Ezt illetően már felmerülhet a felperes részéről az a kereseti követelés, hogy a bíróság tiltsa el az alperest a jogsértés további folytatásától, s így rendelje el a felperes áthelyezését.⁷⁹

⁷⁷ Fővárosi Ítéltábla I.Pf.20.891/2018/12/II.

⁷⁸ Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.161/2017/22.

⁷⁹ Fővárosi Törvényszék P.23936/2017/28.

Érdeemes még figyelmet fordítani arra, hogy milyen személyiségi jogukat látják sérülni a felperesek. Általános jelleggel említhető az anyajognak tekintett emberi méltóság, amely szinte minden kérelemben szerepel. Ennek megjelenése igen logikus, hiszen ez a vélt vagy valós jogsértések széles skáláját képes lefedni. Ritkábban, de nem elvéve hivatkoznak a felperesek továbbá a testi és lelki egészséghez fűződő joguk sérelmére.⁸⁰ Megjelenik a jogalkalmazási gyakorlat által önálló, Ptk-ban nem nevesített személyiségi jogként kimunkált családi élethez fűződő jog megsértésére való hivatkozás is.⁸¹ Sérülni találta továbbá egy felperes a levéltitokhoz való jogát,⁸² amely a magántitokhoz való jogból eredeztethető. Egyes tényállásokban a vallásgyakorláshoz fűződő személyiségi jog sérelmét vetik fel a felperesek.⁸³ Az elhelyezési körülmények alapulvételéből fakadóan talán meglepő módon szintén megjelent a felperesi kérelmek között a névviseléshez való jog megsértése is.⁸⁴ Mindezekben túlmenően egy-egy nem várt, processzuális jellegű alkotmányos alapjogra való hivatkozás is szerepelt a keresetekben: személyiségi jogi sérelemként került megjelölésre a tisztességes eljáráshoz való jog sérelme,⁸⁵ illetőleg a jogorvoslathoz fűződő jog sérelme is.⁸⁶

E személyiségi jogok sérelmét a felperesek számos körülményből eredeztetik. Szinte mindegyik keresetben megjelenik a túlzásfűléssel összefüggésben az előírt mozgásvagy életter biztosításának elmaradása.⁸⁷ Lényegesen ritkábbak az olyan keresetek, amelyekben a felperes legalább részben nem a túlzásfűléstől eredezteti személyiségi jogainak sérelmét, hanem kizárólag az elhelyezéssel összefüggő egyéb faktorokból, például a poloskacsípésekből.⁸⁸ A rovarfertőzöttség a keresetekben gyakran említett sérelem, így alappal lehet következtetni arra, hogy rendszerszintű problémáról van szó. Gyakran jelölik meg emellett a zárka kapcsán a felperesek a toalett,⁸⁹ – akár a felszerelt kilátásgátlók,⁹⁰ akár a rossz szigetelés⁹¹ miatt – a nyílászárókkal, valamint – a dohányfüst⁹² vagy a nem megfelelő végrehajtási fokozat⁹³ miatt – a zárkatársakkal összefüggő panaszait. Ritkán a sétálóudvarral kapcsolatban is említenek sérelmeket.⁹⁴ Előfordul az élelmezés mennyiségét és minőségét,⁹⁵ az egészségügyi ellátás adekvát voltát,⁹⁶ valamint a fogvatartottak szállításának *modus operandiját*⁹⁷ érintő problémák

⁸⁰ Pécsi Ítéltábla Pf.VI.20.044/2020/4., Szegedi Törvényszék 7.P.21.830/2016/18.

⁸¹ Fővárosi Ítéltábla I.Pf.20.891/2018/12/II.

⁸² Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.521/2015/16.

⁸³ Fővárosi Törvényszék P.23025/2014/68., Szegedi Törvényszék 7.P.21.830/2016/18.

⁸⁴ Fővárosi Törvényszék P.21402/2014/196.

⁸⁵ Szegedi Törvényszék 7.P.21.830/2016/18.

⁸⁶ Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.161/2017/22.

⁸⁷ Miskolci Törvényszék P.22046/2016/16., Győri Törvényszék P.20140/2019/13., Pécsi Törvényszék 14.P.20.850/2016/88.

⁸⁸ Fővárosi Ítéltábla I.Pf.21.293/2017/4/II., Veszprémi Törvényszék 5.P.20.575/2016/14.

⁸⁹ Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.263/2018/6/II., Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.283/2019/5-II., Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.287/2019/4.

⁹⁰ Győri Ítéltábla Pf.I.20.124/2017/3/I., Debreceni Törvényszék P.20889/2015/12.

⁹¹ Fővárosi Ítéltábla I.Pf.20.997/2017/4/II., Győri Ítéltábla Pf.IV.20.298/2017/3.

⁹² Fővárosi Törvényszék P.20305/2017/20., Szolnoki Törvényszék 6.P.20.865/2018/21.

⁹³ Kaposvári Törvényszék 10.P.20.624/2016/29., Veszprémi Törvényszék 7.P.20.236/2015/73/I.

⁹⁴ Budapest Környéki Törvényszék 21.P.20.617/2014/34.

⁹⁵ Szombathelyi Törvényszék P.20500/2018/12.

⁹⁶ Fővárosi Ítéltábla Pf.21187/2016/4.

⁹⁷ Győri Ítéltábla Pf.III.20.192/2017/8.

taglalása is. Ez utóbbi aktust illetően megemlítik egyes esetekben a szállítások kirívóan magas számát is – ez néha akár a 157 alkalmat is eléri.⁹⁸ Mindezekből az a következtetés vonható le, hogy a felperesek a fogvatartotti lét számos szegmense kapcsán élnek – vagy legalábbis jelölnek – meg kellemetlenségeket.

Mindazonáltal e dolgozat – a korábban kifejtettekkel összhangban – elsősorban a túlszűfoltásra helyezi a hangsúlyt, mivel az a leginkább generálisnak mondható probléma, szinte minden ítéletben központi szerepben jelenik meg. A többi sérelmes ontológiai jelenségre e dolgozat a továbbiakban esetleg csak említés szintjén tér ki. Ezt indokolja továbbá, hogy a biztosított tér kapcsán hatnak közre legkevésbé az adott tényállás magasabb absztrakciós szintre nem emelhető részmozzanatai, azaz ebből lehet a legjobban általános tendenciákat felvázolni a bírói gyakorlat kapcsán.

2. Az alperesi ellenkérelmek

Az alperesi ellenkérelmek szintén hasonló mintázatokat követnek. Rendkívül tipikus, miszerint az alperesi bv. intézetek a telítettségi rátából fakadóan – annak objektív volta miatt – szinte kivétel nélkül nem vitatják, hogy felperesek részére az előírt mozgás- vagy életteret nem biztosították.⁹⁹ A magyar bv. intézetek átlagos telítettsége 113-141% a kutatás szempontjából releváns időszakban. Ezt az arányszámot maguk az ítéletek is megerősítik, a legáltalánosabbnak talán a 130-140%-os túlszűfoltosság mondható.¹⁰⁰ Nem ritkán merül fel azonban, hogy az országos átlagot meghaladó telítettséget sem vitatták az alperesek, így előfordult 150%-os,¹⁰¹ 200%-os,¹⁰² sőt, akár közel háromszoros, 290%-os¹⁰³ túlszűfoltosság is. Ezek már önmagukban is meghökkentő számok, amelyek okkal vetíthetők előre az elhelyezési körülményekkel összefüggésben a személyiségi jogok sérelmét. Azonban még inkább beszédesnek ígérkezik, ha megvizsgáljuk, hogy egy személyre hány négyzetméternyi terület jut ilyen túlszűfoltosság mellett. Ezt illetően sajnálatos módon előfordulnak olyan alacsony számok, mint a 2,33 m²,¹⁰⁴ az 1,59 m²,¹⁰⁵ a 0,8 m²,¹⁰⁶ de akár a 0,39 m² is.¹⁰⁷ Ezeket a mérőszámokat az alperesi intézetek maguk sem tagadták. Ennek következtében egyes alperesek a megállapítási keresetek teljesítését nem is ellenzik, magát a személyiségi jogok megsértését elismerik, s csak a sérelemdíjat illetően adnak elő érdemi védekezést a felróhatóságuk hiányára alapozva.¹⁰⁸

Ezzel szemben más ítéleteknél – annak a beismerése mellett is, hogy az előírt hasznos alapterület biztosítása valóban elmaradt – a védekezés már a jogsértés tényére nézve is kiterjed. E körben egyes intézetek előadják a Bv.tv. 98. § (1) bekezdés b) pontjában

⁹⁸ Fővárosi Törvényszék P.24047/2017/55.

⁹⁹ Szolnoki Törvényszék 6.P.20.202/2016/24.

¹⁰⁰ Veszprémi Törvényszék 7.P.20.236/2015/73/I.

¹⁰¹ Győri Ítéltábla Pf.V.20.118/2016/4.

¹⁰² Nyíregyházi Törvényszék 5.P.21.278/2014/30.

¹⁰³ Fővárosi Ítéltábla Pf.21391/2016/3.

¹⁰⁴ Miskolci Törvényszék 13.P.20.835/2018/11.

¹⁰⁵ Győri Ítéltábla Pf.II.20.060/2017/4/I.

¹⁰⁶ Veszprémi Törvényszék 7.P.20.398/2016/24/I.

¹⁰⁷ Fővárosi Ítéltábla I.Pf.20.141/2019/6/II.

¹⁰⁸ Kaposvári Törvényszék 6.P.21.544/2015/7.

rögzített befogadási kényszerre hivatkozással, hogy az ütközik az elhelyezési körülmények biztosításának kötelezettségével, s ez számukra feloldhatatlan helyzetet eredményez.¹⁰⁹ A befogadási kényszer – véleményük szerint – arra tekintettel, hogy jogszabályban előírt kötelezettség, kizárja a felelősségük megállapítása mellett a személyiségi jogok sérelmét is, hiszen nemcsak normatív utasítást jelent rájuk nézve, hanem törvényi felhatalmazást is arra, hogy eredendően sérelmes körülmények között helyezték el a fogvatartottakat. E felhatalmazásból fakadóan a jogsértés álláspontjuk szerint teljességgel kizárt.¹¹⁰ Ellenkérelmükben a marasztalási keresetekkel szemben rendszerint említik még a korlátozott költségvetési forrásokat is,¹¹¹ illetve hogy az intézetek épületeinek se nem tulajdonosai, se nem vagyongazdálkodói.¹¹² Ezeket olyan objektív körülményeknek tekintik, amelyek következtében nem áll módjukban a túlzásfolttságot az épület bővítésével feloldani, így felelősség őket az álláspontjuk szerint semmiképp sem terhelheti, hiszen hiányzik a felróhatóságuk. Néhány intézet szerint önmagában az, hogy a jogszabályok által előírtakhoz képest túlzásfoltak a cellák, nem jelenti azt, hogy emberi tartózkodásra alkalmatlanok vagy sérelmesek is.¹¹³ Vagy amennyiben mégis ezt jelentené, úgy a felperes felelőssége, hogy ezeket a körülményeket jogkövető magatartás tanúsításával elkerülje, s így ne kelljen bv. intézetbe mennie.¹¹⁴

Megjelenik arra való hivatkozás is, hogy a bv. intézetek a zsúfoltsági adatokat folyamatosan jelentik a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BVOP) felé, ennél többet a sérelmes helyzet megszüntetéséért tenni nem tudnak,¹¹⁵ így az elvárható magatartást tanúsítják. Vannak olyan hivatkozások, amelyek a sérelmes helyzet fennállásának általánosságát, országos jellegét hangsúlyozzák, s ez alapján kívánják kizárni, hogy velük szemben igényt lehessen érvényesíteni.¹¹⁶ Előfordul emellett olyan érvelés is, miszerint az állam a Bv.tv. 2017. január 1-jével hatályba lépő, kártalanításról szóló rendelkezéseivel visszaható hatállyal magára vállalta az elhelyezési körülmények által okozott sérelmekért a felelősséget, így az állammal szemben kell igényt érvényesíteni.¹¹⁷ Kifejtik, miszerint amennyiben a visszaható hatály nem is zárja ki a bv. intézetekkel szemben a perlést, a kártalanítással mint *terminus technicussal* a jogalkotó elismerte, hogy nem jogellenes a magatartás, amit tanúsítanak. Következésképpen velük szemben sérelemdíjat az elhelyezési körülményekre alapozva megállapítani semmiképp sem lehet.¹¹⁸

Ezekhez az argumentumokhoz hasonló, amikor az intézetek arra hivatkoznak, hogy a bv-ben a körülmények biztosítása az állam feladata, így a passzív perbeli legitimáció

¹⁰⁹ Lásd e felelősségkizáró kötelezettségütközésről a Székesfehérvári Törvényszék 27.P.20.455/2010/28. ítéletét, hasonlóan a BDT 2013. 2969. eseti döntéshez. Az ezekben kifejtettekhez hasonló érveléseket maga a Kúria nyilvánította tévesnek a Pfv.IV.21.344/2015/6. ítéletével.

¹¹⁰ Veszprémi Törvényszék 7.P.20.398/2016/24/I.

¹¹¹ Győri Ítéltábla Pf.III.20.060/2018/3.

¹¹² Pécsi Ítéltábla Pf.VI.20.066/2016/4.

¹¹³ Veszprémi Törvényszék 5.P.21.555/2016/6., Veszprémi Törvényszék 7.P.20.398/2016/24/I.

¹¹⁴ Ilyen vitriolosan pikírt és jogi érveket mellőző megjegyzéstől szerencsére az alperesek többsége tartózkodik, ennek felhívására mindösszesen egyszer került sor – lásd: Fővárosi Törvényszék P.21149/2019/11.

¹¹⁵ Kaposvári Törvényszék 8.P.21.546/2015/8.

¹¹⁶ Veszprémi Törvényszék 7.P.20.398/2016/24/I., Fővárosi Ítéltábla 1.Pf.21.500/2015/3/II.

¹¹⁷ Veszprémi Törvényszék 5.P.21.555/2016/6.

¹¹⁸ Győri Ítéltábla Pf.II.20.061/2017/4.

hiányában nem velük, hanem az állammal, az illetékes miniszterrel vagy a BVOP-val szemben kell igényt érvényesíteni.¹¹⁹ Az alperesek igyekeznek ellenkérelmekben kihasználni azon érvelést is, miszerint az irányadó jogszabályi háttér a korai időszakban még a „*lehetőleg*” szót használta. Ennek megfelelően szerintük nem okozhattak sérelmet a felpereseknek azzal, ha az előírt területet nem biztosították, lévén rájuk nézve az nem volt normatív kötelezettség.¹²⁰ A felperesek által felhozott sérelmeket illetően pedig hivatkozik néhány alperes arra, hogy amennyiben a felperes sem panasszal, sem pedig közvetlenül az intézettel szemben kártérítési igénnyel nem él a pert megelőzően, az relativizálja a felperes által felhozott körülmények hátrányos voltát.¹²¹ Hovatovább néhány ítélet alperesi állításainak tartalma szerint a közvetlenül az intézménnyel szemben érvényesíteni kívánt kártérítési igény hiánya nemcsak relativizálja a sérelmeket, hanem egyenesen ki is zárja a perlés lehetőségét¹²² – tekintettel a Bv.tv. 143. § (1) bekezdésének alperesi interpretációjára. A 2017. január 1-jével bevezetett kártalanítás és az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti sérelemdíjjal összefüggő ítéletek kapcsolatát mutatják azok az alperesi hivatkozások, amelyek szerint, ha az alperes már kártalanításban részesült a kifogásolható elhelyezése miatt, úgy ugyanerre hivatkozással sérelemdíjat már nem kérhet. Ennek mögöttes indoka, hogy az alperesek szerint ekkor már kompenzálásra kerültek a felperes által elszenvedett sérelmek.¹²³

3. A bírói gyakorlat a megállapítási kereseteket illetően

Míg a felperesi kereseteket és alperesi ellenkérelmeket a meghatározó közös mintázatok jellemezték, addig ez a bírói ítéleteknek kevésbé sajátja. Természetesen meg lehet állapítani, hogy mi a bíróságok többsége által követett gyakorlat, azonban számos kérdést igen más megközelítésben kezelnek.¹²⁴ A következőkben igyekszem felvázolni az egyes ítéleti elemek kapcsán az eltérő, ellentétes álláspontokat, és meghatározni, hogy mi a többségi vélemény. Illetőleg törekszem majd arra, hogy helyes dogmatikai alapokra helyezkedve magam is állást foglaljak az adott kérdésekben.

Egyes bíróságok amellet érvelnek, hogy már pusztán az előírt hasznos alapterület biztosításának elmaradása objektíve sérti a felperes személyiségi jogait, pontosabban emberi méltóságát.¹²⁵ Álláspontjuk szerint tehát önmagában a zsúfoltság ténye alapot ad

¹¹⁹ Fővárosi Ítéltábla 1.Pf.21.500/2015/3/II., Győri Ítéltábla Pf.IV.20.298/2017/3.

¹²⁰ Veszprémi Törvényszék 7.P.20.236/2015/73/1.

¹²¹ Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.21.274/2016/3/II., Győri Ítéltábla Pf.I.20.013/2018/5/I.

¹²² Fővárosi Törvényszék P.24047/2017/55.

¹²³ Fővárosi Törvényszék P.21970/2017/31.

¹²⁴ Ugyanakkor ez a széttartás sem annyira drasztikus, mint ahogy például a kínai bíróságok kezelik a sérelemdíjjal összefüggő pereket. Ott – az ország nagy és színes volta miatt – az elszenvedett sérelem kompenzálásának számtalan, egymással össze nem egyeztethető szintje van. Ez idegen megoldás a nyugati jogrendszerektől, amiket a közös (minimum)standardok és a hatalommal való visszaélés elleni mechanizmusok jellemeznek. Így a magyar bírói gyakorlat széttartása is a kontinentális európai kontextusban értelmezendő – lásd: WANG, KUI-HUA – MENDELSON, DANUTA: *An overview of liability and compensation for personal injury in China under the General Principles of Civil Law*. 1996. 13. p. https://www.researchgate.net/publication/306226559_An_overview_of_liability_and_compensation_for_personal_injury_in_China_under_the_general_principles_of_civil_law (2020. 10. 28.)

¹²⁵ Kaposvári Törvényszék 8.P.21.562/2015/9.

a személyiségi jogsértés bíróság általi megállapítására mint objektív szankcióra.¹²⁶ Ezen ítéletek nem vitatják, hogy a fogvatartotti lét szükségszerűen bizonyos fokú jogkorlátozással jár, de a személyiség immanens részét jelentő emberi minőségből fakadóan az inhumánus körülmények közé sorolható, ha a zárkák alapterülete a minimális standardoknak sem felel meg. Az emberi életvitel gátolása ugyanis az emberi méltóság sérelmét eredményezi,¹²⁷ hiszen ilyen környezetben az alapvető életfunkciók gyakorlása elnehezül, zavarokba ütközik. Ez magának a bv-nek az elveivel is ellentétes.¹²⁸ Általánosságban elmondható, hogy ez a bírói vélekedés tekinthető a többségi álláspontnak, számos más ítéletben is megjelenik ez a megállapítás.¹²⁹ Más, ezzel a felfogással egyetértő ítéletekben a bíróság hangsúlyozza, hogy a fogvatartottat megillető jogok a fogva tartás során annyiban módosulnak, amilyen mértékben azt az irányadó jogszabályok rendelkezései megengedik, és amilyen mértékben az elkerülhetetlen. Márpedig a Bv.tv. preambuluma kiemelt figyelmet fordít a fogvatartottak emberi méltóságának védelmére. Következésképpen e személyek emberi méltóságának sérelme sosem lehet megengedett még egy olyan területtel összefüggésben sem, mint a bv., aminek egyebekben lényegi ismertetőjegye a jogkorlátozás.

Ugyanakkor nem minden bíróság helyezkedik erre az álláspontra. Konkrét ügyben az eljáró bíróság alkalmasnak találta az objektív körülményekre és a befogadási kényszerre irányuló alperesi hivatkozást arra, hogy relativizálja a felperes személyiségi jogainak a sérelmét. Ezen ítélet arra a következtetésre jutott, hogy ilyen ontológiai és jogszabályi környezetben az alperesek nemhogy nem tehetők felelőssé a jogsértésért, de maguk a körülmények is csak kisebb mértékben sértik az emberi méltóságot. Ezt pedig a fogva tartás elkerülhetetlen velejárójának tekinti.¹³⁰ Más, de azonos irányba mutató ítéletek szerint a fogva tartás körülményeire vonatkozó rendelkezések megsértése önmagában nem jelenti a személyiségi jogok sérelmét is. Olyan többlettényállási elemet várnak el ehhez, amelyből egyértelműen kitűnik, hogy az elhelyezés objektíve és a fogvatartott számára is emberi méltóságot sértő.¹³¹

Véleményem szerint e második, kisebbségi álláspont kevésbé elfogadható. A személyiségi jogok sérelme objektív helyzet, a körülmények vagy sértik a felperesek emberi méltóságát, vagy nem. E körben nem szabad figyelembe venni olyan tényezőket, mint a költségvetési források korlátozott volta, az intézeti épületek feletti tulajdoni viszonyok, az országosan általánossá vált jelleg vagy az adott fogvatartott szubjektív érzete. Ezek nem fosztják meg az alperesi magatartást a jogsértő jellegtől.¹³² Meggyőződésem, miszerint illetően véleményemet erősíti a 32/2014. (XI. 3.) AB határozat is. Ebben kifejtette az Alkotmánybíróság, hogy a zárkában fogvatartottak számára rendelkezésre álló élet-, illetve mozgástérnek mindenkor meg kell felelnie annak a minimális mértéknek, amely biztosítja elhelyezésüket az emberi méltósághoz való alapjoguk sérelme nélkül. E minimum standard nélkül ugyanis olyan túlzásúfoltóság

¹²⁶ Győri Ítéltábla Pf.I.20.124/2017/3/I.

¹²⁷ Kaposvári Törvényszék 8.P.21.546/2015/8.

¹²⁸ Székesfehérvári Törvényszék 27.P.20.884/2015/9.

¹²⁹ Nyíregyházi Törvényszék 5.P.21.278/2014/30., Győri Ítéltábla Pf.II.20.061/2017/4.

¹³⁰ Szolnoki Törvényszék 6.P.20.202/2016/24.

¹³¹ Fővárosi Ítéltábla I.Pf.21.500/2015/3/II.

¹³² Győri Ítéltábla Pf.I.20.013/2018/5/I.

keletkezik, amely ellehetetleníti az emberhez méltó, a természetes személyeket specifikumaiktól függetlenül megillető bánásmódot, így inhumánus, megalázó bánásmódnak minősül.¹³³ A 3 m²-t el nem érő hasznos alapterület esetén nem kell a személyiségi jog sérelmének vizsgálata kapcsán más szempontokat mérlegelni, csak azt, hogy nem biztosítottak a jogszabályban előírt mértékek. Ekkor az emberi méltóság sérelme minden további nélkül megvalósul.¹³⁴ Ha és amennyiben 3-4 m² közötti a biztosított tér, úgy egyéb körülményeket is figyelembe kell venni.¹³⁵

Ezen alkotmánybíróági határozattal összecsengő az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) gyakorlata.¹³⁶ Az EJEB számos ügyben¹³⁷ megállapította, hogy a zsúfolt körülmények közötti fogva tartás nem tartja tiszteltben az alapvető emberi méltóságot,¹³⁸ s kimeríti az EJEE 3. cikkében tilalmazott embertelen és megalázó bánásmód definícióját.¹³⁹ Számos ítélet hivatkozik továbbá a Kúria legújabb gyakorlatára is,¹⁴⁰ amely szerint személyhez fűződő jogokat sért, ha jogszabályban meghatározott fogvatartási körülményeket az előírt minimális mozgástér biztosításával nem teszik lehetővé a fogvatartott számára.¹⁴¹ Le kell szögezni azonban, hogy nem minden jogsértés jelenti a személyiségi jogok sérelmét is.¹⁴²

Így alaptalanok például a felpereseknek azok az érveléseik, amikor a személyiségi jogok sérelmét felhívva említették meg a tisztességes eljáráshoz vagy a jogorvoslathoz való jog megsértését. Az a kevés ítélet, amiben ilyen kérdéskör felmerül, egyértelműen arra az álláspontra helyezkedik, hogy a hatékony jogorvoslathoz fűződő jog eljárási jog, nem pedig személyiségi jog.¹⁴³ Szintén nem minősül személyiségi jognak a tisztességes eljáráshoz való jog, lévén az az állami közreműködés mellett zajló eljárások zavartalan működését szolgálja és érvényesülését szolgálja. Más szavakkal élve ez ugyancsak egy eljárási alapjog, mivel a védendő érdek itt sem közvetlenül az ember személyiségéből fakad,¹⁴⁴

¹³³ Hasonlóan az EJEB gyakorlatában: Kalasnyikov kontra Oroszország (47095/99.), 2002. július 15., 97. bekezdés.

¹³⁴ Hasonlóan az EJEB gyakorlatában: Tunis kontra Észtország (429/12.), 2013. december 19., 44. bekezdés

¹³⁵ Hasonlóan az EJEB gyakorlatában: Praznik kontra Szlovénia (6234/10.), 2012. június 28., 20. bekezdés; Modarca kontra Moldávia (14437/05.), 2007. május 10., 66. és 67. bekezdés.

¹³⁶ Hangsúlyozandó, hogy néha diszkrépancia figyelhető meg az EJEB gyakorlatában azt illetően, hogy pusztán a m²-t elég-e alapul venni, vagy egyéb körülményeket is vizsgálni kell az EJEE 3. cikkel való összhang kapcsán – lásd: JUHÁSZ 2016,149–154. pp.

¹³⁷ Szél kontra Magyarország (30.221/06.), Kovács kontra Magyarország (15.707/10.), Hagyó kontra Magyarország (52.625/10.), Fehér kontra Magyarország (69.095/10.), Varga és mások kontra Magyarország (ügynevezett pilot ügy).

¹³⁸ A zsúfolt körülmények kapcsán az EJEB egyes esetekben csak az előírt 3 m² biztosításának elmaradását vizsgálja egyéb aspektusokra tekintet nélkül, néha e többlétszempontokat súlyosító körülményként veszi figyelembe. Máskor a 3-4 m² közötti teret egyéb tényezők fennállása mellett tekinti emberi méltóságot sértőnek, megint máskor – kivételesen – pedig önmagában is az EJEE-vel ellentétesnek nyilvánítja azt – lásd: JUHÁSZ 2016, 155. p.

¹³⁹ A kínzást a 3. cikk kapcsán nem szokta megemlíteni az EJEB, a túlszűfolttség kapcsán az embertelen és megalázó bánásmód merül fel. Ritkán, de előfordul, hogy csak megalázónak nyilvánítja az elhelyezést az EJEB, embertelennek nem.

¹⁴⁰ Kúria Pfv.IV.21.778/2010/4.; Kúria Pfv.IV.22.372/2011/9.; Kúria Pfv.IV.21.654/2015/11. utóbbi közzétéve BH 2016. 240. szám alatt; Kúria Pfv.IV.21.344/2015/6.; Kúria Pfv.III.20.356/2017/3.; Kúria Pfv.IV.22.029/2016/3., Kúria Pfv.III.22.056/2016/3.; Kúria Pfv.IV.22.222/2016/3.

¹⁴¹ Győri Ítéletábla Pf.III.20.192/2017/8.

¹⁴² BH 2004. 140.

¹⁴³ Szegedi Törvényszék 7.P.21.830/2016/18.

¹⁴⁴ Szegedi Törvényszék 7.P.21.830/2016/18. az BDT 2016. 3507., BDT 2015. 3337. jogesetekre hivatkozással.

nem a személyiség szabad kibontakozásának közvetlen biztosítója.¹⁴⁵ Ezek megsértése csak valamely többletkövetelmény teljesülése esetén eredményezheti egyúttal a személyiségi jogok megsértését is.¹⁴⁶ Önmagában tehát az eljárási alapjogok sérelme nem vezethet a sérelemdíj megállapítására.

A mozgás-, illetve életér kapcsán érdemes megvizsgálni, miként viszonyulnak a bíróságok a jogszabályok korábbi verzióiban rögzített „*lehetőség szerinti*” kitételhez. Néhány bíróság e körben a Kúria értelmezésére hivatkozik, ami szerint ez normatív kötelezettséget jelentett az intézetekre nézve, nem pedig csak ajánlás jellegű volt.¹⁴⁷ Ezzel szemben egyéb ítéletek amellet foglalnak állást, miszerint az ilyen jellegű megfogalmazás nem jelent kategorikus kötelezettséget, ténylegesen csak lehetőség.¹⁴⁸ Hovatovább az ilyen norma nem is igazi jogszabály, legfeljebb egy látszólagos korlátozást tartalmazó ajánlás.¹⁴⁹ Következésképpen amennyiben az intézetek nem biztosítják az előírt teret, az nem jogsértő.¹⁵⁰

Ez esetben véleményem szerint a részben helyes dogmatikai megállapítás az utóbbi. Úgy gondolom, hogy a kúriai értelmezés *contra legem*, hiszen a törvény kifejezetten lehetőségként említi, nem kötelezettségként írja elő a meghatározott alapterület biztosítását. Az, hogy ez a szabályozás nem felelt meg a nemzetközi standardoknak, azaz nemzetközi szerződésbe ütközött, illetve alaptörvény-ellenes is volt, vitathatatlan.¹⁵¹ Ebből következően a kellő tér biztosításának elmaradása jogsértő, de nem a végrehajtásra irányadó IM rendeleteket, hanem egyéb, a jogforrási hierarchia magasabb fokán álló normákat sértett. Ugyanakkor a Kúria részéről az illetén módon történő értelmezés már a jogalkotás terepére tévedve sérti a hatalommegosztás elvét. A jogalkotónak kellett volna megfelelővé tennie a magyar normát a nemzetközi, illetőleg egyéb belső szabályoknak. Bár a bírói jogértelmezés valóban kihasználhatja az egyes normatív tartalmak flexibilitását arra, hogy az aktuális jogi környezethez igazítsa azt, de az ilyen fokú *contra legem* értelmezés meggyőződésem szerint már túlmutat ezen.

4. A bírói gyakorlat a marasztalási kereseteket illetően

Elsőként érdemes a kiindulási pontnak számító felelősségi alakzatot említeni. A Ptk. 2:52. § (2) bekezdésben foglalt utalószabály szerint ugyanis a sérelemdíjra kötelezés feltételeire a kártérítési felelősség szabályait kell megfelelően alkalmazni. Felmerül azonban a kérdés, hogy e szakaszhely alatt jelen esetben melyik felelősségi rezsimit kell

¹⁴⁵ Fővárosi Törvényszék P.23936/2017/28. a BDT 2015. 3337. jogesetre, a Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.21.077/2014/6/II. eseti döntésére hivatkozással.

¹⁴⁶ Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.161/2017/22. az EBH 2007. 1598., BH 2008. 12. jogesetekre hivatkozással

¹⁴⁷ Győri Ítéltábla Pf.III.20.192/2017/8., Szolnoki Törvényszék 6.P.20.865/2018/21.

¹⁴⁸ Veszprémi Törvényszék 7.P.20.398/2016/24/I., Veszprémi Törvényszék 7.P.20.236/2015/73/I.

¹⁴⁹ Lásd: Varga Zs. András alkotmánybíró 32/2014. (XI. 3.) AB határozathoz fűzött különvéleménye, 32/2014. (XI. 3.) AB határozat [89].

¹⁵⁰ Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.21.274/2016/3/II.

¹⁵¹ Bár az Európai Börtön szabályok szerint a belső jogban kell meghatározni a minimum normákat (alapterület, légköbméter, stb.), azonban értelemszerűen tekintettel kell lenni a magasabb, alapvető jogokat védő elvi tételekre, például az emberi méltóság korlátozhatatlanságára vagy az EJEE 3. cikkében foglalt tilalmakra ezek megalkotása során.

érteni. A bíróságok e tekintetben egyetértést mutatnak. Több ítélet *expressis verbis* megalapítja, miszerint az irányadó felelősségi forma a közigazgatási jogkörben okozott károkért fennálló felelősség.¹⁵² Ennek indoka az az ítéleti hivatkozás, amely szerint a szabadság elvonásával járó fogva tartás a bv. szervnek a közhatalom gyakorlása során kifejtett olyan tevékenysége, amelyre a közhatalmi jogkörben okozott károkozás szabályait kell alkalmazni.¹⁵³

Ennek megfelelően a felpereseknek a Ptk. közigazgatási jogkörben okozott károkra irányadó speciális, valamint a deliktuális kárfelelősség általános feltételeinek fennálltát kell bizonyítani, kivéve a jogsértés tényén túli hátrányt.¹⁵⁴ A speciális szabály részletezve nem jelent mást, minthogy a „*közigazgatási jogkörben okozott kárért a felelősséget akkor lehet megállapítani, ha a kárt közhatalom gyakorlásával vagy annak elmulasztásával okozták, és a kár rendes jogorvoslattal, továbbá a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata iránti eljárásban nem volt elhárítható.*”¹⁵⁵ Az általános szabályt illetően pedig szem előtt tartandó, miszerint „*aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható.*”¹⁵⁶ Az előbbieken vázoltakon túl következetes alapvetés, hogy csak kirívóan súlyos jogsértés vezethet a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítéséhez,¹⁵⁷ így a Ptk. 2:52. § (2) bekezdésében rögzített utalószabály mentén a sérelemdíj megítéléséhez is.¹⁵⁸ Mindezt illetően tehát a bírói gyakorlat egységesnek mondható, még ha néhány ítélet konkrétan nem is utal a felelősségi alakzatra.

Összegezve tehát feltétel a kirívó súlyú, jogellenes személyiségi jogsértés és a felróhatóság, valamint a közhatalom gyakorlása és a jogorvoslati lehetőségek kimerítése vagy hiánya. Egy irányba mutatóak az ítéletek azt illetően, hogy pusztán a személyiségi jogok megsértése nem váltja ki a sérelemdíj alkalmazását,¹⁵⁹ hiszen az nem objektív jellegű szankció.¹⁶⁰ Feltételül szabják a bizonyos mérvű¹⁶¹ nem vagyoni sérelmet,¹⁶² lévén a felperes a Ptk.¹⁶³ megfogalmazása szerint az őt ért nem vagyoni sérelemért követelhet sérelemdíjat. Azaz a nem vagyoni sérelem bekövetkezése a sérelemdíj feltétele.¹⁶⁴

A személyiségi jogsértéssel kapcsolatos bírósági vélemények a korábbiakban már kifejtésre kerültek, így következő szempontként a felróhatóság kérdése kerül a vizsgálat fókuszába. Ezt illetően ugyancsak széttartás jellemzi a judikatúrát. Egyes ítéletek elfogad-

¹⁵² Debreceni Törvényszék P.20889/2015/12., Szombathelyi Törvényszék P.20128/2016/69.

¹⁵³ Győri Ítéltábla Pf.V.20.131/2018/3/I., hasonlóan a BH 2001. 319. eseti döntéshez.

¹⁵⁴ Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.465/2018/6.

¹⁵⁵ Ptk. 6:548. § (1).

¹⁵⁶ Ptk. 6:519. §.

¹⁵⁷ Hasonlóan: BDT 2008. 1817., EBH 2002. 750.

¹⁵⁸ Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.521/2015/16.

¹⁵⁹ Debreceni Ítéltábla Pf.IV.20.418/2018/4.

¹⁶⁰ Veszprémi Törvényszék 5.P.20.228/2016/97.

¹⁶¹ Ez a bizonyos mérték a legtöbb európai országban *de minimis* szabályként jelentkezik, amely szerint a bagatell jogsérelmek nem érdemesek kompenzációra. Koziol azzal a példával él, hogy amennyiben egy álmomás tömegében valaki lábujjára lépnek, az nem kíván kompenzációt, hiába jár fájdalommal, kellemetlenséggel – lásd: KOZIOL 2015, 794. p.

¹⁶² BDT 2018. 3821.

¹⁶³ Ptk. 2:52. § (1).

¹⁶⁴ BDT 2018. 3821.

ják azokat az – eseti döntésekre¹⁶⁵ alapított – alperesi hivatkozásokat, miszerint a bv. intézeteknek a felperesek befogadása fölött mérlegelésük nincs, így az elhelyezési körülményeket előíró szabályok megszegése körében vétlenek, magatartásuk nem felróható. Ennek megfelelően sérelemdíjra kötelezésre sincs lehetőség.¹⁶⁶ Hovatovább nemhogy diszkrecionális jogkörük nincs, de két, egymással antagonisztikus ellentétben álló kötelezettség – a befogadás és az emberi méltóság biztosítása – terheli őket. Ennek értelmében nemcsak, hogy hiányzik a felróhatóságuk, hanem az ilyen körülmények között fogalmilag nem is értelmezhető.¹⁶⁷ A felróhatóság alóli mentesülés kapcsán más ítéletek számba veszik még, hogy az intézetek a túlsúlyossággal kapcsolatban rendszeres jelzéssel élnek a BVOP felé, vagy részt vesznek a BVOP által vezetett országos telítettségkiegyenlítő programban. Tekintettel vannak továbbá az alperesek által citált objektív körülményekre – jelesül a szűkös költségvetési forrásokra és a tulajdoni viszonyokra –, amelyek között az intézetek az elhelyezési körülményeken javítani nem képesek.¹⁶⁸ Megfogalmazza az ítéletek bizonyos – egyébként relatíve szűk – hányada, hogy az elhelyezési körülmények biztosítása az állam, illetőleg a Belügyminisztérium feladata, így az alperesi intézetek ezek hiányosságaiért nem felelnek.¹⁶⁹ Véleményük szerint, amennyiben az önálló jogi személyiséggel rendelkező bv. intézetnek az előírt kötelezettségeit csak úgy áll módjában teljesíteni, hogy a fogvatartottak elhelyezésével kapcsolatos egyes jogszabályokat megszegi, úgy felróhatóság hiányában a felelőssége nem állapítható meg.¹⁷⁰ Ilyetén véleményüket a bíróságok számos hivatkozással¹⁷¹ igyekeznek alátámasztani. Az ítéletek e csoportja tehát kategorikusan kijelenti, hogy a már említett objektív körülmények között az intézetek felelőssége nem állapítható meg, mert hiányzik az egyik konjunktív feltétel, jelesül a felróhatóság.

Ezzel ellentétes irányú ítéletek megállapítják az alperesi intézetek felróhatóságát. E bírói határozatok azt az alapvetést tekintik kiindulópontnak, miszerint a jogszabályok betartása, a felperesek megfelelő elhelyezéséről való gondoskodás az alperesek feladata.¹⁷² Jogi érvelésük alátámasztására e bíróságok is számos hivatkozást tesznek.¹⁷³ Szintén e hivatkozásokra tekintettel vezetnek le az előzőekből azt, hogy az alperesi felelősség fennáll, a felróhatóság nemcsak értelmezhető, hanem meg is állapítható.¹⁷⁴ Ennek oka, hogy a kellő körülmények biztosítása ugyancsak jogszabályi kötelezettsége az intézeteknek, ezen előírás teljesítésének elmulasztása pedig felróható magatartást jelent.¹⁷⁵ Szerintük önmagában a jogszabályban írt befogadási kötelezettség léte a bv. intézetet nem mentesíti a szintén jogi normában rögzített elhelyezési körülmények biztosításá-

¹⁶⁵ BDT 2011. 2404., BDT 2013. 2969.

¹⁶⁶ Debreceni Törvényszék P.20889/2015/12.

¹⁶⁷ Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.660/2018/6/II.

¹⁶⁸ Pécsi Ítéltábla Pf.VI.20.066/2016/4. határozatában említett elsőfokú ítélet.

¹⁶⁹ Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.204/2016/6. határozatában említett elsőfokú ítélet.

¹⁷⁰ Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.521/2015/16.

¹⁷¹ Például BDT 2013. 2969., BDT 2011. 2404. eseti döntések, hasonlóan a Fővárosi Ítéltábla Pf.IX.20.888/2013/5., a Pécsi Ítéltábla Pf.II.20.390/2013/6., a Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.059/2015/2. határozataihoz.

¹⁷² Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.581/2018/8-II.

¹⁷³ Például Kúria Pfv.IV.21.654/2015/11., közzétéve BH 2016/9/240. szám alatt, hasonlóan a Győri Ítéltábla Pf.III.20.149/2016/4., a Pécsi Ítéltábla Pf.VI.20.050/2016/5. határozataihoz.

¹⁷⁴ Fővárosi Törvényszék P.20305/2017/20.

¹⁷⁵ Pécsi Ítéltábla Pf.VI.20.036/2016/5.

nak, valamint az emberi méltóság tiszteletben tartásának kötelezettsége alól.¹⁷⁶ Ez következik ugyanis a kötelezettségeknek az emberi méltóság korlátozhatatlanságának szem előtt tartásával történő összevetéséből.¹⁷⁷ Hasonlóan kezelik ezen ítéletek a gazdasági fedezethiányra történő alperesi hivatkozásokat is.¹⁷⁸ Ezt illetően is kifejtik, hogy ez sem adhat alapot a felelősség alóli mentesülésre.¹⁷⁹ Ilyetén véleményüket a Ptk. 3:406. §-hoz fűzött kommentárja is megerősíti, amikor kimondja: „a polgári jogi kötelezettségek fennállta és mértéke szempontjából közömbös az, hogy a kötelezett rendelkezik-e a kötelezettség teljesítéséhez szükséges forrásokkal.” Analógiaként említi egy ítélet¹⁸⁰ a hatóságok ügyellátási, illetve az egészségügyi intézmények betegellátási kötelezettségeit: ha ezek megszegése esetén nem lehet a gazdasági fedezethiányra hivatkozni, akkor a bv. intézetek sem tehetik ezt a befogadási kötelezettségüket illetően. Ezeket az álláspontokat a Kúria is alátámasztotta, amikor *expressis verbis* kimondta,¹⁸¹ a befogadási kötelezettségre és a szűkös költségvetési forrásokra hivatkozással a felelősség alól az alperesek nem menthetik ki magukat.¹⁸² Ami az állam felelősségét illeti, egyértelműen kitűnik nem egy ítéletből, hogy az állammal szemben polgári jogi jogviszony keretében vagyoni igény csak akkor érvényesíthető, az állam helytállása csak akkor állapítható meg, ha azt jogszabály kifejezetten lehetővé teszi.¹⁸³ Erre eklatáns példa a Bv.tv. 2017. január 1-jei módosításával bevezetett speciális nemperes kártalanítási eljárás. Fontos azonban leszögezni, hogy a sérelemdíj történetének közel felében a téma kapcsán ilyen, az államot érintő jogi szabályozás nem létezett.¹⁸⁴ Ilyenkor, mivel a bv. során a felperesek közvetlenül az intézetekkel kerültek jogviszonyba – szemben a komplex bv. jogviszonyt említő alperesi hivatkozásokkal¹⁸⁵ –, az elhelyezés körében őket ért sérelmek miatt igényt is velük szemben érvényesíthetnek.¹⁸⁶ Kifejezetten az intézeteket említi számos kúriai ítélet,¹⁸⁷ amelyek szerint az önálló jogi személyiséggel bíró alperesek tartoznak felelősséggel a felpereseket az intézményben ért sérelmekért.¹⁸⁸ Így igényt érvényesíteni is velük szemben lehet.¹⁸⁹

A sérelemdíj jogintézményének korai éveit nézve nehéz lenne megmondani, hogy a két vélemény közül melyik tekinthető a többséginek. Talán utóbbi követőtábor enyhén nagyobb, de a számbeli eltérés kezdetben itt nem olyan kiemelkedő. Csak később válnak erélyesen prevalenssé a második csoportba tartozó ítéletek, amelyek véleményem szerint is megalapozottabbak. Az talán vitán felül áll, hogy az állam felelőssége nem állapítható meg ezt külön kimondó rendelkezés hiányában, hiszen az a bv-ben önálló

¹⁷⁶ Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.256/2018/8-II.

¹⁷⁷ Veszprémi Törvényszék 7.P.20.398/2016/24/I.

¹⁷⁸ Győri Ítéltábla Pf.V.20.131/2018/3/I.

¹⁷⁹ Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.173/2017/4.

¹⁸⁰ Fővárosi Törvényszék P.21149/2019/11.

¹⁸¹ Kúria Pfv.IV.21.344/2015/6. és Pfv.IV.21.654/2015/11., utóbbi közzétéve BH 2016. 240. szám alatt.

¹⁸² Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.489/2017/3.

¹⁸³ Győri Ítéltábla Pf.V.20.131/2018/3/I.

¹⁸⁴ Győri Ítéltábla Pf.I.20.348/2018/3.

¹⁸⁵ Ezek szerint a bv. jogviszony nem pusztán a fogvatartott és az alperesi intézetek között jött létre, lévén annak részesei a bv-ben közreműködő más szervek és az állam is.

¹⁸⁶ Győri Ítéltábla Pf.II.20.060/2017/4/I.

¹⁸⁷ Kúria Pfv.IV.21.654/2015/11. részítele, Pfv.IV.21.344/2015/6.

¹⁸⁸ Veszprémi Törvényszék 5.P.21.555/2016/6.

¹⁸⁹ Kúria Pfv.IV.20.036/2018/6., hivatkozással a BH 2016. 240. eseti döntésre.

jogi személyiséggel rendelkező intézetek útján vesz részt. A fogvatartottak ténylegesen ezekkel kerülnek kapcsolatba, a sérelmeik az általuk biztosított elhelyezés kapcsán keletkeznek. Nem tehető polémia tárgyává a költségvetési forrásokra való hivatkozás eredménytelenségének kérdése sem. Analógiával élve, egy személyiségi jogokat sértő természetes személy sem mentesülhet a sérelemdíj fizetése alól szűkös jövedelmi és vagyoni viszonyaira tekintettel. Nem lehet ez máshogy az alperesi intézetek mint jogi személyek esetében sem, s ugyanez igaz a tulajdoni viszonyokra is. Ami a BVOP felé tett jelzéseket vagy a telítettséskiegyenlítő programban való részvételt illeti, az szintén nem zárhatja ki a felróhatóságot. Azonban talán a sérelemdíj összegének megállapítása körében csökkentő tényezőkként figyelembe lehetne venni ezeket, hiszen bár a felróhatóságot nem zárják ki, de valamelyest az elvárható magatartás irányába mutatnak. A felróhatóság kérdése a jogszabályi körülményekre nézve már kevésbé egyértelműnek ígérkezik. A befogadás, illetve a körülmények emberhez méltó módon történő biztosítása valóban ellentétes irányba mutató, a magyar börtönhelyzetben egymást kizáró előírások. Ugyanakkor egyetértek azon bírói érveléssel, miszerint tekintettel kell lenni az emberi méltóság korlátozhatatlan, sérthetetlen, lényegi magvát nézve érinthetetlen attribútumaira.¹⁹⁰ Ez nyilván nem eredményezheti a befogadási kényszer alóli mentesülést, de megalapozhatja a felróhatóságot, hiszen az emberi méltóság megsértése semmilyen körülmények között nem minősíthető elvárható magatartásnak. Ugyanezen az alapon kijelenthető, hogy az emberi méltóság sérelmére a befogadási kötelezettség jogszabályi engedélyként nem szolgálhat.

Arra, hogy a büntetés-végrehajtás közhatalom gyakorlása körében történik, a korábbiakban már utaltam. A közigazgatási jogkörben okozott kárért fennálló felelősség másik speciális feltétele a jogorvoslati lehetőségek kimerítése – vagy hiánya –, ami kapcsán viszont többféle álláspont is kialakult. Érdemes tekintettel lenni arra, hogy a határozatok többsége szerint a felperesek élnek előzetes jogorvoslati lehetőséggel,¹⁹¹ azonban ez néhány esetben elmarad.¹⁹² Polémia csak az utóbbi esetben merül fel. Az ítéletek egy csoportjában a bíróság úgy véli, hogy a felperes a konjunktív feltételek hiánya miatt nem érvényesíthet igényt, ha nem élt korábban a bv. normák¹⁹³ által biztosított igényérvényesítési út, a panasz lehetőségével. Ennek oka, hogy magával a panasszal lehetősége nyílt volna a sérelmei elhárítására,¹⁹⁴ mert az intézet belső szervezéssel, adekvát logisztikai megoldásokkal esetleg enyhíthetett volna a körülmények sérelmes jellegén.¹⁹⁵ Tehát amennyiben panaszt nem emel a fél, úgy megállapítják, hogy a jogorvoslati jogait nem merítette ki.¹⁹⁶

Ezzel merőben ellentétes véleményt valló bíróságok szerint az alperes alappal nem hivatkozhat arra, hogy a felperes az elhelyezési körülményekkel összefüggésben panaszt nem nyújtott be, mivel számára ezt semmilyen rendelkezés nem tette kötelezővé.¹⁹⁷

¹⁹⁰ Veszprémi Törvényszék 7.P.20.236/2015/73/I.

¹⁹¹ Szegedi Törvényszék 7.P.21.830/2016/18.

¹⁹² Fővárosi Törvényszék P.21970/2017/31.

¹⁹³ 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 6. § (2); 16/2014 (XII. 19.) IM rendelet 7. § (2); Bv.tv. 21. § (1).

¹⁹⁴ Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.21.274/2016/3/II.

¹⁹⁵ Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.465/2018/6.

¹⁹⁶ Szombathelyi Törvényszék P.20496/2018/13.

¹⁹⁷ Győri Ítéltábla Pf.II.20.061/2017/4.

Emellett a hasonló szellemiségű ítéletekben kifejtésre kerül, hogy a panasz jogintézménye a túlzásfoltosság megszüntetésére nyilvánvalóan nem alkalmas. Nincs tehát a téma kapcsán olyan jogorvoslati eszköz, ami a sérelmek elhárítására alkalmas lenne, így a jogorvoslat hiánya alapján megvalósul a speciális feltétel.¹⁹⁸ Kétélű fegyver az objektív körülményekre hivatkozás az alperesek részéről a felelősség alóli mentesülés körében, mivel a bíróságok épp e tényezőkre alapozva minősítik alkalmatlannak a panaszt a sérelmek orvoslására.¹⁹⁹ Ezt támasztja alá az a – BDT 2017. 3620. számú eseti döntést felhívó – bírói döntés, ami szerint a sérelemdíj iránti igény bíróság előtti érvényesítését nem kell megelőznie az alperesi intézmény előtti eljárásnak,²⁰⁰ azt pusztán a Ptk. 6:548. § (1) bekezdése szerinti kártérítés iránti kereset esetén kell kötelező jelleggel igénybe venni.²⁰¹ Alaplatannak tartják e bíróságok azt az alperesi hivatkozást is, miszerint a panasz elmaradása következtében az intézeteknek nem volt tudomásuk arról, hogy jogsértést követnek el, okkal vélhették magatartásukat jogszerűnek.²⁰²

Meggyőződésem szerint a második csoportba tartozó – többségi – ítéletek helyezkednek helyes dogmatikai alapokra. A túlzásfoltossággal összefüggésben a panasz jogintézménye nem vezethet a vázolt objektív körülmények között a sérelmes helyzet orvoslására. Amennyiben eredményes lehetne, úgy az azt jelentené, hogy az intézet a legcsekélyebb mértékben sem tett eleget az emberi méltóság tiszteletben tartásának és a fogvatartottak megfelelő elhelyezésének, a sérelmet a legkisebb gondosság tanúsításával elháríthatta volna. Ugyanakkor a jóhiszeműség és tisztesség elvével²⁰³ ellentétes magatartást minden előzmény nélkül feltételezni nem lehet. Különös tekintettel kell lenni arra, hogy a fentiekben már ismertetett, átlagosan 130-140%-os, de sok esetben ezt messze meghaladó telítettségi arányok mellett okkal feltehető, hogy a pusztán belső intézkedések nem lettek volna elégségesek. Következésképpen hatékony jogorvoslati eszköz nem állt a felperesek rendelkezésére, így annak elmulasztása nem eredményezheti a felelősség megállapításának elmaradását.

Az összecszerűség kapcsán a bíróságok²⁰⁴ az eset összes körülményeire vannak tekintettel²⁰⁵ a Ptk. 2:52. § (3) bekezdésnek megfelelően.²⁰⁶ A Ptk. ezek közül *exemplifi-*

¹⁹⁸ Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.660/2018/6/II.

¹⁹⁹ Győri Ítéltábla Pf.III.20.060/2018/3.

²⁰⁰ Fővárosi Törvényszék P.22029/2017/27.

²⁰¹ Fővárosi Törvényszék P.24047/2017/55.

²⁰² Győri Ítéltábla Pf.IV.20.298/2017/3.

²⁰³ Ptk. 1:3. §.

²⁰⁴ Érdekesség, hogy az Amerikai Egyesült Államokban az összegről nem maguk a bírák, hanem az esküdtszék döntenek. E laikus testületeknek a nem vagyoni károk kompenzálásakor az összeg meghatározását illetően komoly diszkrecionális jogkörük van – lásd: GREEN, MICHAEL D., – CARDI, W. JONATHAN: *Basic Questions of Tort Law from the Perspective of the USA*. In: Helmut Koziol (ed.): *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*. Jan Sramek Verlag, Wien, 2015. 454-455.

²⁰⁵ Az, hogy a magyar bíróságoknak lehetőségük van ilyen fokú egyéniesítésre, véleményem szerint pozitív és követendő példa. Ezzel szemben például az Egyesült Királyság bíróságai számára rendszeresen táblázatok teszt közé a – bírói függetlenségért felelős – *Judicial Studies Board*. S bár e testület munkája számos téren hasznos, én nem tartom előnyösnek, hogy akár csak iránymutató jelleggel is közzétesznek ilyen átlagos értékeket. Lehet, hogy ez pusztán orientálja a judikatúrát, de talán épp az individualizációs jellegét veszi el a döntéshozatalnak – lásd: <https://www.rcsolicitors.co.uk/site-login/resources/documents/personal-injury-damages-guide.pdf> (2020. 10. 28.), lásd még: DAM, CEES VAN: *European Tort Law (2nd edition)*. Oxford University Press, Oxford, 2013. 364.

²⁰⁶ Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.547/2017/3.

katív jelleggel kiemeli a jogsértés súlyát, ismétlődő jellegét, a felróhatóság mértékét, valamint a jogsértésnek a sértettre és a környezetére gyakorolt hatását. A felróhatóságnak és a jogsértés körülményeinek vizsgálata inkább elégtételi karakterisztikákkal bír úgy, hogy utóbbinál a pönális funkció jobban megjelenik. Ezzel szemben a jogsértés külvilágra gyakorolt hatásának figyelembevétele kifejezetten a büntetőrendelést erősíti.²⁰⁷ Az elhelyezési körülmények kapcsán a bíróságok kiemelt súllyal veszik figyelembe a fogva tartás hosszabb²⁰⁸ vagy épp rövidebb²⁰⁹ időtartamát. Értékelik továbbá, hogy hány zárkatárral kell osztoznia a felperesnek a jellemzően igen szűkös élet-, illetve mozgástéren. A tíz, esetenként a húsz főt meghaladó számú cellatárshoz való alkalmazkodási szükséghelyzet ugyanis a felperesek számára hátrányként jelentkezik, s ez növeli a megítélt sérelemdíj összegét.²¹⁰ Számba veszik továbbá az esetleges napi egy óra szabad levegőn tartózkodást,²¹¹ illetve azt, hogy a fogvatartott dolgozik-e. Ennek ugyanis hatása van a mozgási és tisztálkodási lehetőségeire, amik valamelyest enyhíteni képesek a zsúfoltságból vagy rossz higiéniai viszonyokból eredő kellemetlenségeket.²¹² Ezek figyelembevétele egyébként nem magyar sajátosság, mindezeket az EJEB az EJEE megsértése körében ugyancsak vizsgálja.²¹³ A kalkulációnál játszhatnak szerepet az olyan szubjektív szempontok, mint a körülményeknek a fogvatartottra gyakorolt hatása²¹⁴ és a felróhatóság mértéke.²¹⁵ Előbbi kapcsán sokszor köztudomásúként értékeli a pszichés terhelést.²¹⁶ Utóbbit illetően pedig számos bíróság helyezkedik arra az álláspontra, hogy az alperesek által felhívott objektív körülmények következtében a felróhatóság mértéke enyhének mondható.²¹⁷ A Bv.tv. kártalanításra vonatkozó rendelkezéseinek hatályba lépését követően egyes ítéletekben²¹⁸ a bírák tekintettel vannak továbbá a kártalanítást illetően irányadó napi tételre.²¹⁹ Más ítéletek ezzel szemben hangsúlyozzák, hogy a felperes jogosult ennél magasabb összeget követelni,²²⁰ vagyis ha tekintettel is van a kártalanításra szabott napi tételre, az abszolút korlátot számára nem jelent. Sőt, egyes ítéletek kifejezetten okszerűtlennek minősítik e tétel alapulvételét a sérelemdíj kiszámítása körében, hisz az legfeljebb „szükséges minimumként orientálhatja a bírói gyakorlatot”.²²¹

²⁰⁷ GÖRÖG MÁRTA: *Miként ítélhető meg a megítélhetetlen?* In: Homoki-Nagy Mária (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018. 374. p. (Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica; Tom. 81.).

²⁰⁸ Győri Ítéltábla Pf.V.20.131/2018/3/I.

²⁰⁹ Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.173/2017/4.

²¹⁰ Debreceni Törvényszék 5.P.20.190/2019/19.

²¹¹ Győri Ítéltábla Pf.III.20.060/2018/3.

²¹² Pécsi Ítéltábla Pf.VI.20.066/2016/4.

²¹³ JUHÁSZ 2016, 150–153. pp.

²¹⁴ Veszprémi Törvényszék 5.P.21.555/2016/6.

²¹⁵ Pécsi Ítéltábla Pf.VI.20.066/2016/4.

²¹⁶ Győri Ítéltábla Pf.II.20.060/2017/4/I.

²¹⁷ Győri Ítéltábla Pf.IV.20.298/2017/3.

²¹⁸ Kúria Pfv.IV.21.502/2018/5.

²¹⁹ A Bv.tv. 10/A. § (3) bekezdése szerint „a kártalanítás egy napra eső összege legalább ezerkettőszáz forint, de legfeljebb ezerhatszáz forint.” Ez az összeg a 10/B. § (6) bekezdéséhez fűzött indokolás szerint a magyar átlagkeresetre tekintettel lett meghatározva az Eurostat adatai alapján, illetőleg eleget tesz az EJEB által támasztott észszerű összeg követelményének. A megítélt összeget az előírt kereten belül a bíró az eset összes körülményei alapján határozza meg szabad bírói mérlegelés útján.

²²⁰ Egri Törvényszék P.20059/2019/22.

²²¹ Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.741/2018/4.

Véleményem szerint a kártalanításra szabott napi tétel valóban csak iránymutatásként szolgálhat, semmiképp sem jelenthet *strict* korlátot a sérelemdíj megítélése körében. Nem tartom kimondottan célszerűnek bárminemű napi bontás alapulvételét sem. A személyiség egységes, oszthatatlan, az ezt érő negatív behatásokat nem lehet ilyen szinten tételezési. A védett érték homogén attribútumával jobban összhangban áll, ha komplex egységként vannak kezelve az azt ért sérelmek is. Következésképpen azokat összességükben és minden körülmény alapulvételével unifikáltan kell értékelni, és ennek megfelelően kell meghatározni a megítélendő pénzösszeg nagyságát. Megjelent továbbá egy ítéletben²²² olyan álláspont is, hogy a bírói gyakorlatban a 2 000 forintos napi tétel jellemző az illetén sérelmek esetén, azonban számomra ez egyáltalán nem világlik ki az ítéletekből – nemhogy a bírói gyakorlat jellemző vonásaként, de szinte egyáltalán nem. Az összegszerűség alsó határa kapcsán következetes – s a gyakorlatban is megjelenő – dogmatikai alapvetés, miszerint nem szabad olyan alacsony összegű sérelemdíjat megítélni, ami nem alkalmas sem a sérelem kompenzálására, sem a preventív hatás kiváltására.²²³ Nem támogatja ezt a Kúria Új Ptk. Tanácsadó Testülete sem.²²⁴ A megítélt összegek természetesen esetről esetre különböznek, ami adódhat az egyes perek tényállásbeli differenciáltságából. De a német alkotmánybíróság szerint az alapul szolgáló tényállások egyezősége mellett is lehet eltérés a megítélt sérelemdíj nagyságában, ha a prevenció cél ezt megkívánja.²²⁵ Az előbbiekben ismertetett szempontokra tekintettel alakítják ki tehát a bíróságok a jogsértések összességével arányban álló sérelemdíjat.

*5. A sérelemdíj és a kártalanítás kapcsolata*²²⁶

Vizsgálni szükséges a sérelemdíj és a Bv.tv-ben 2017. január 1-jétől megjelenő kártalanítás egymáshoz való viszonyát. Előbbi egy klasszikus, polgári bíróság előtt zajló peres eljárás keretében érvényesíthető, utóbbi pedig egy, a bv. bíró hatáskörébe delegált²²⁷ nemperes eljárás során igényelhető jogi instrumentum.²²⁸ Elemi különbség még a két jogintézmény között, hogy míg az elhelyezési körülményekből eredő személyiségi jogsértés esetén érvényesíthető sérelemdíj a fentiekben ismertetettekkel összhangban az alkalmazandó felelősségi rezsimhez képest felróhatósági alapú kompenzációs eszköz, addig a kártalanítás sérelmes elhelyezési körülmények esetén felhívható, felróhatóságtól független jogi instrumentum.²²⁹

Érdeemes kitérni arra, hogy a bírói gyakorlat miként kezeli a két jogintézmény kapcsolatát. A IV.2. alpont alatt az alperesi ellenkérelmek kapcsán már taglalásra került,

²²² Fővárosi Törvényszék P.21509/2019/14.

²²³ LÁBADY 2016, 43. p.

²²⁴ [https://kuria-birosag.hu/hu/ptk?tid%5B%5D=344&body_value=\(2020.10.24.\)](https://kuria-birosag.hu/hu/ptk?tid%5B%5D=344&body_value=(2020.10.24.))

²²⁵ BVerfG 8 March 2000, NJW 2000, 2187.

²²⁶ E kapcsolaton a későbbiekben módosíthat a T/13954. törvényjavaslat.

²²⁷ BODA ZOLTÁN: *Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt indított kártalanítás aktuális jogértelmezési kérdései*. Acta Humana 2020/1. 9. p.

²²⁸ Fővárosi Ítéletábla 17.Pf.20.581/2018/8-II.

²²⁹ KISS GABRIELLA: *Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt megállapított kártalanítás (2016. évi CX. törvénnyel bevezetett) szabályainak hatása a büntetés-végrehajtás során elszendvedett károkért indított polgári perekre*. Kézirat. 5. p.

hogy a bv. intézetek alkalmanként hivatkoznak arra, hogy a Bv.tv. módosítása a kártalanítást visszaható hatállyal vezette be, ami az ő felelősségüket kizárja. Ez már magával a Bv.tv. szövegével is ellentétes értelmezés, hiszen a jogszabály átmeneti rendelkezéseiben²³⁰ *expressis verbis* szerepel, hogy a 2017 előtti időszakra nézve legfeljebb az nyújthat be kártalanítási igényt, akinek a sérelme a módosítás hatályosulását megelőző egy éven belül, azaz 2016 folyamán szűnt meg. Ez utóbbi körbe tartozó személyek szabad döntésén múlik, hogy melyik jogintézményt kívánják érvényesíteni.²³¹ Ebből következően 2016-nál korábbra a retrospektív hatály nem érvényesül, s a jogszabály a polgári jogi igényérvényesítést még 2016-ra nézve sem zárja ki, így ezen alperesi hivatkozások egyértelműen alaptalanok. Azok, akiknek az alapvető jogukat sértő elhelyezési körülményeik 2016 előtt végérvényesen megszűntek a büntetés teljes időtartamára nézve, kártalanítási igényt semmiképp sem terjeszthetnek elő.²³²

Azokra nézve, akiknek a sérelmei 2017-ben vagy azután szűntek meg, a fenti választás már nem merül fel, ők az elhelyezési körülmények kapcsán csak kártalanítást követelhetnek.²³³ Azonban fontos, hogy ez a sérelmek megszűnésének, s nem az igényérvényesítésnek az idejére vonatkozik. Az elévülésre tekintettel például előfordulhat, hogy a felperes 2015-ben szabadult a bv. intézetből, de a bírósághoz csak 2019-ben fordult. Ekkor értelemszerűen nem alkalmazhatóak a Bv.tv. kártalanításra irányadó szabályai.²³⁴ Ez a hatás annyira markáns, hogy a sérelemdíj iránti ítéletek száma egyelőre nem mutat csökkenő tendenciát, azaz a felperesek nagy számban érvényesítenek igényt a már évekkel ezelőtt megszűnt jogsértésekkel összefüggésben. Érdekes kérdés azonban, hogy mi történik azokkal, akik nem érvényesítik a kártalanítás iránti igényüket az arra nyitva álló fél éves jogvesztő határidőn belül. A bírák szerint ennek az elmulasztása nem vezethet a személyiségi jogok védelmének erodálásához, azaz a polgári jogi elévülési időn belül ekkor még lehet sérelemdíjat igényelni a polgári bíróságnál.²³⁵

Ami a kártalanítást mint *terminus technicus* illeti, azon alperesi hivatkozások, amelyek szerint a jogalkotó ezzel legitimálta az alapvető jogokat eredendően sértő elhelyezési körülményeket, teljességgel alaptalanok. A bírói kar az ítéletek alapján egyetért abban, hogy bár névleg kártalanításról rendelkezik a jogalkotó, azonban tartalmilag ezt kártérítésnek kell tekinteni.²³⁶ Ebből fakadóan nem lehet az okozott sérelmek legitim voltára hivatkozni.

Fontos distinkció még, hogy kártalanítást csak a szűken értelmezett elhelyezési körülmények mint objektív tényezők kapcsán lehet igényelni. Az ezen túlmutató jelenségeket – mint például az orvosi ellátás inadekvát voltát, az örök jogsértő magatartását²³⁷ – illetően lehetőség van sérelemdíjat követelni.²³⁸ Ugyanakkor, ha valamilyen jogsértést kártérítéssel már balanszíroztak, ugyanezen okokra hivatkozva további tényállási elemként többsérelmek felhozása nélkül sérelemdíj már nem igényelhető.²³⁹

²³⁰ Bv.tv. 436. § (10) a)

²³¹ KISS kézirat, 6. p.

²³² Gyulai Törvényszék 10.P.20.250/2017/38., hasonlóan Fővárosi Ítéletábla 5.Pkf.25.248/2018/3.

²³³ KISS kézirat, 7. p., BDT 2018. 3850.

²³⁴ Debreceni Törvényszék 5.P.20.190/2019/19.

²³⁵ Fővárosi Törvényszék P.21509/2019/14.

²³⁶ Kúria Pfv.IV.20.036/2018/6.

²³⁷ KISS kézirat, 10. p.

²³⁸ Fővárosi Ítéletábla 17.Pf.20.107/2019/4-II.

²³⁹ Fővárosi Ítéletábla 1.Pf.21.083/2018/4/II.

V. Befejezés

Dolgozatomban törekedtem arra, hogy 2014-től kezdődően felvázoljam az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekkel összefüggésben felmerülő sérelemdíj iránti igényekre irányadó, esetenként többségi és kisebbségi bírósági álláspontokat, közülük kiemelve azokat, amelyek véleményem szerint helyesnek tekinthetők. Tettem mindezt úgy, hogy elengedhetetlennek tartottam a téma kapcsán felmerülő fogalmak és körülmények tisztázását, a dogmatikai kérdések rendezését, ezzel alapozva meg a téma átfogó feldolgozásának követhetőségét.

Az elsődleges kutatási kérdés kapcsán összegzésképp egy ideális modell felvázolását kísérem meg a kézirat lezárása szempontjából hatályos joghelyzet szerint. E modellben a felperes az objektív elhelyezési körülményeken túli sérelmeket jelöl meg, amelyek személyiségének lényegi belső magvát érintik, s kirívó súlyúak, nem vagyoni hátrányt okoznak. Ennek megfelelően elkerüli a kollíziót a kártalanítással, illetve tartózkodik az olyan – például processzuális jellegű – jogsérelemre való hivatkozástól, amelyek sérelemdíjjal nem orvosolhatóak. E sérelmeit megfelelően bizonyítja, amelynek megkönnyítése érdekében még a fogva tartása idején panasszal él. Ha e panasz elmaradna, az az igényérvényesítést nem zárja ki, csak a bizonyítást nehezíti el. Az alperes ezekre reagálva az ideális modell szerint nem kísérel meg a személyiségi jogsérelemek relativizálását, s nem hivatkozik a passzív perbeli legitimációjának hiányára sem. Felelősségét nem kimenteni, hanem enyhíteni törekszik. Ennek érdekében hívja fel az objektív körülményeket, s megkísérel igazolni, hogy ezek között az elvárható magatartás irányába mutató tevékenységet végzett, például részt vett a BVOP telítettségkiegyenlítő programjában. A bíróság ezeket megfelelően számba veszi, a személyiségi jogok sérelmét a kirívóan inadekvát körülményekből fakadóan automatikusan megállapítja. Továbbá sérelemdíjat ítél meg az arra érdemes jogsérelemek orvoslására az irányadó felelősségi rezsím, a közigazgatási jogkörben okozott károkért fennálló felelősség szabályainak megfelelő alkalmazásával. A sérelemdíj mértékét pedig egy összegben, az eset összes körülményeinek figyelembevételével határozza meg.

Ami a másodlagos kutatási kérdést illeti, kétségtelen, hogy az alperesi intézetek valóban nem tudják önállóan orvosolni a helyzetet, még ha ez a felelősség alól nem is menti fel őket. Ebből eredően egyértelműen állami beavatkozásra van szükség a szituáció kezeléséhez. Nem látszik más megoldás mutatkozni, mint a meglévő bv. épületek bővítése, modernizálása, esetleg új intézetek kialakítása. Kiviláglik a statisztikai adatokból, hogy 2019-re, ha nem is közel, de közelebb kerültünk ahhoz, hogy éves és országos átlagban a túlszűfolttság ne legyen elkerülhetetlen. Néhány nagyobb szabású férőhelybővítéssel, illetve a BVOP telítettségkiegyenlítő programjának adekvát igénybevételével a helyzet hamar nyugvóponttra érhetne. Bár azt hozzá kell tenni, hogy a Magyarországra jellemző punitív büntetőpolitika mellett ezek az új férőhelyek is hamar megtelnének. Következésképp a tényleges és hosszú távú megoldást a fentiekkel kiegészülve egy kevésbé szabadságvesztés-centrikus attitűd jelentené. Ez pedig nemcsak a fogvatartottak számára lenne előnyös. A reintegráció igen komplex témájába bocsátkozás nélkül, pusztán a formál logika segítségével levezethető, hogy a fogvatartottak reszocializációja is eredményesebb lehetne olyan körülmények között, amik az emberi minőség minimumait kiszolgálják képesek. Ennek megfelelően társadalmi szinten is profitálni lehetne az ilyen intézkedések foganatosításából. Nem beszélve arról, hogy hosszútávon magának

az államnak is költséghatékony megoldást jelentene az említett nagy volumenű beruházások végrehajtása, hiszen jelentősen csökkennének a felperesek számára jogos kompenzációként – például többek között sérelemdíj formájában – fizetett összegek. Elmondható tehát, hogy a helyzetet elsősorban büntetőpolitikai megközelítéssel kellene kezelni. Mindezen lépések foganatosításáig azonban továbbra is szükség van a polgári jog eszköztárára, jelesül a helyes jogtudományi alapokra helyezkedő döntések során meghozott, gondos, alapos, s legfőképpen független bírói tevékenység útján kimunkált sérelemdíjak megítélésére és folyósítására.

BOTOND NAGY

JUDICIAL PRACTICE REGARDING THE COMPENSATION FOR PERSONAL INJURIES CAUSED BY THE CIRCUMSTANCES OF PENAL INSTITUTIONS, VIOLATING THE FUNDAMENTAL RIGHTS OF CONVICTS AND DETAINEES OF OTHER COUNTRIES

(Summary)

The matter within the focus of examination is the judicial practice regarding the compensation for personal injuries caused by the circumstances of penal institutions, violating the fundamental rights of convicts and detainees of other countries. Binary research questions have been drawn due to the characteristics of the topic. The first one has a civilistic approach and its target is to determine the tendencies of the plaintiffs' legal claims, the respondents' defence and the decisions of the courts about the matter at hand. The second is about the execution of penal sentences, and it inevitably stems from the first one: what kind of circumstances can be disclosed from the judgements about the Hungarian penal system. In order to answer these questions empirical methodology is required, thus I have studied ninety-one judicial decisions. Firstly, I construe the plaintiffs' legal claims: I specify their aim, the supposedly violated personal rights and the phenomena that are assumed to cause these violations. Secondly, I introduce the legal arguments respondents brought up discrediting the claims against them in order to exculpate themselves. Afterwards, I examine the judicial practice. I detail the way courts handle the claims, the relevant regime of liability and its partial requirements. I also advert to the matrix of personal injuries and penal-specific indemnification before, last but not least, answering the research questions. I draft an ideal model about the civilistic issue in which the participants make optimal decisions, each to reach their personal goals, and the court judges on correct dogmatic basis. I suggest solutions regarding the penal question, with which the circumstances that violate fundamental rights can be eliminated.